

Zbabělci

Česká knižnice
klasická díla v textově spolehlivém vydání
www.kniznice.cz

Pátek 11. V. 1945

V pátek jsem se táhl ke spořitelně už v devět hodin. Zase se rozsvěcoval teplý jarní den a na oknech byly vlajky a v oknech peřiny. Praporů visela všude záplava. Obchody měly zavřeno jako v neděli a ve výkladech všelijaké skupinky z Masaryků a Benešů a vlajček a barevných hadrů a kytěk. Teď už skončila revoluce definitivně a já se loudal pomalu k náměstí. Knihkupec Dluhoň stál před otevřeným výkladem a štoural se v něm prašákem ze slepičích per. Zastavil jsem se za jeho shrbenými zády v černém plášti a lesklou pleší s věnečkem vlasů kolem. Chudák, ničila ho konkurence firmy Knihy Kulas Kostelec, to byl takový žravý podnikatel, který zabíral svými výklady celé přízemí činžáku, takže se vedle nich krámeček pana Dluhoně úplně ztrácel. Pan Dluhoň žil s rodinou v opuštěné garáži, protože před válkou neměli na byt a ve válce žádný nedostali. Podíval jsem se do jeho pečlivého výkladu a nemoh jsem uvěřit svým očím. Mezi květináči s pelargoniemi stála na československé vlajce busta doktora Kramáře. Já jsem sice o politice za první republiky mnoho nevěděl, ale to jsem věděl, že tenhle pán nebude teď populární. Pan Dluhoň mu zrovna pucoval tvář perličkama. Rozhod jsem se, že ho zachráním.

„Dobré jitro,“ řekl jsem. Pan Dluhoň se uctivě otočil a uklonil se.

„Dobrý den přeju, pane Smiřický.“

„Pane Dluhoň,“ řekl jsem. „Já nevím, ale toho Kramáře byste tam snad neměl dávat.“

Usmál se nervózně a řekl:

„Ne, myslíte, že ne, pane Smiřický?“

„No, já myslím,“ řekl jsem.

Pan Dluhoň se zas nervózně zasmál.

„Ale váš pan otec byl taky vždycky u národní demokracie, jen se ho zeptejte.“

„Já vím, ale teď sou tu bolševíci,“ řekl jsem.

Pan Dluhoň se ke mně důvěrně nahnul.

„I jen počkejte, až se to přežene,“ zabručel. „Až se to uklidní, zase přijde doktor Kramář ke cti.“

„Já nevím,“ řekl jsem.

„Uvidíte, pane Smiřický. Vy ste ještě mladý a nepamatujete se na to. Ale zeptejte se pana otce.“

Nevěděl jsem sice, na co se ptát a proč tam cpe toho Kramáře zrovna teď, když se to ještě ani pořádně nerozbourilo, natož aby se to uklidnilo, ale dělal jsem, že vím. Řekl jsem:

„Nojo, snad byste tam ale teď moh dát Beneše, než se to teda uklidní.“

„Ne, pane Smiřický, snad ne,“ řekl pan Dluhoň. „Já jsem byl vždycky kramářovec a zůstanu až do smrti.“

Napadlo mě, že to teda už možná dlouho nezůstane, ale neřekl jsem to. Místo toho jsem povídal:

„Jak myslíte. Já bych tam ale vrazil Beneše, bejt váma.“

Trochu mu zacukalo kolem očí, asi jsem se mu nezdál dost uctivý k státníkům, i když to byl Beneš. Pak se zas servilně zasmál a řekl:

„Děkuju vám, pane Smiřický, že — že to, ale já tam nechám doktora Kramáře.“

Nebylo mu pomoci. Rozhodl jsem se zlomit nad ním hůl a rači se jít dívat na náměstí. Třeba už tam budou kluci. A holky. A čekat tam na Irenu.

„No, snad vám to projde,“ zasmál jsem se na něho. „Tak já pudu. Na shledanou.“

„Má poklona, pane Smiřický,“ zazpíval a znova se uklonil. Nechal jsem ho být. K náměstí se už trousili lidi v nedělních šatech. Před Moutelíkovíc výkladem se tlačila menší skupinka. Fotky, napadlo mě a zamířil jsem tam. Byly to fotky. Protlačil jsem se k nim a zjistil jsem, že blbec Berta mě umístil do čela tabla a napsal pode mě „Obránci vlasti“. Sakra! Tohle jsem nechtěl. Já jsem se chtěl s tou fotkou vytahovat, ale ne být vystavený za výkladem jak idiot. Už jsem viděl, jak mě budou kluci shazovat. Sakra. Díval jsem se na sebe. Copak, fotka šla. Ale ten hnusný nápis pod ní. Obránce vlasti. Byl bych Bertovi s chutí dal přes hubu. A pak mi to přišlo k smíchu, co jsem vlastně bránil, a kdyby to lidi věděli, ti, co mačkali nosy na sklo. Kdyby věděli, jak mně záleželo na vlasti. A na čem mně záleželo. Kdyby věděli, co jsem dělal v předvečer událostí a na co jsem myslel a jak jsem se strachoval o obránce vlasti Zdeňka Pivonku. A jak se mi hodilo, že při obraně vlasti zmizel. A jak se mi hodila jeho válečná vdova, ach božě. Vzpomněl jsem si na Irenu a kouknul jsem se na hodinky. Ještě bylo mnoho času, začal jsem si tedy prohlížet ostatní fotky. U všech byly nápisy, přesně jak jsem to předvídal. Pod opáskovanou skupinkou složenou z pana Frinty, pana Jungwirtha, pana Linharta a pana Wolfa, stojící na pivovarském dvoře a zubící se do Bertovy leicy, stálo „Všichni se hlásili dobrovolně“ a pod portrétem pana doktora Bohadla, štrádujícího v pumpkách a s loveckou ručnicí po mostě, Berta napsal „Do boje!“ Tak a podobně to komentoval. Nejasný obrázek německých tanků, plázcích se od celnice, nesl nápis „Nepřítel na obzoru“ a pod momentkou chudáka Hroba, klečícího za rozbitým bunkrem s pancrafaustem v ruce, vymyslela nepochopitelná Bertíkova fantazie motto „Ni zisk, ni slávu — nic než Národ!“ Bylo vidět, že Berta byl syn svého otce. Ale fotka Hroba vypadala dojemně. Vzpomněl jsem si na tu scénu včera a vstoupily mi slzy do očí. Viděl jsem v duchu tu lesklou silnici v dešti a Hrobovu zrzavou hlavu, a teď tady na věčné časy klečel na fotce, která se Bertovi mimořádně povedla, celý nadšený, v dřepu u šedivé stěny bunkru a pod ním lesklý pás silnice a černý tank, se sosákem obráceným k němu. A v pozadí hezká zvlněná krajina a roztrhané mráčky

na obloze. Bylo to mistrovské dílo, jenže Berta za to nemoh. Byla to nanejvýš zásluha jeho táty, že mu moh koupit tu leicu. Vzpomněl jsem si zas na chudáka Hroba, jak stál poslušný a nadšený ve frontě k zápisu do armády a jak pak zůstal nehybně ležet v trávě. Jestli někdo, tak tenhle za něco stál. Ale nechtělo se mi říct o něm, třeba jen v duchu, vlastenec. To si nezasloužil. Vlastenci byli pan Jungwirth a Macháček a Kaldoun a ti. Ti na to měli patent a docela jsem jim ho schvaloval. Ale Hrob nebyl, Hrob byl něco lepšího. Vzpomínal jsem na dobu, kdy za mnou ve škole při čtení jídával chleba a z huby mu vonělo, kdy chodil v kalhotách sešitých ze záplat a kdy se hladově díval, jak Berta v deset hodin požívá dva párky. Bylo mi ho líto, že skončil tak bídne a brzy, a myslel jsem na jeho matku, teď asi ječící a uslzenou a uřvanou, a pak mi najednou přišli směšní a pitomí pan Kaldoun a Moutelík a ti, a já sám tam mezi nima jako vůl! Hrůza. Ale nechtěl jsem se s tím už patlat. Rozhod jsem se, že Bertovi nic neřeknu, ať si to tam nechá, nebudu se o to starat. Odlepil jsem se od skříně a šel jsem pomalu k náměstí. Standarty a prápory pleskaly v chladném větříku a slunce jasně svítilo. Došel jsem ke spořitelně a postavil jsem se na roh. Z kostela visely dlouhé prápory, z divadla taky a radnice byla vyzdobená celou sbírkou vlajek. Po ulici a kolem náměstí proudilo úplně nedělní korzo. Na betonovém plácku před radnicí stála řečnická tribuna potažená červenou látkou, s uřezanými břízkama po stranách. Svažující se plocha náměstí, ještě včera posázená ranci uprchlíků, svítla teď prázdná a vyčištěná. Uprchlíci někam zmizeli. Byl jarní den a byl mír — uvědomil jsem si to, a že za pár dní pojedou do Prahy. Bože, nebyl jsem tam už rok, od té doby, co jsme tam hráli na posledním grandiózním podniku válečné éry. Na přehlídce amatérského jazzu v Lucerně. Přišel do toho tenkrát zrovna poplach a koncert v polovině přerušili. Hráli jsme Dallas Blues, vzpomínal jsem, a Solitude, jenže jsme tomu říkali „Die schöne Stadt im Süden“ a „Liebling, mein Liebling“, a pod těmito hnusnými slovy se skrývala ta krása, Lucerna tonula ve světle a všechny galerie byly nabity, dupalo se a řvalo a tleskalo a v porotě zasedal Emil Ludvík a mluvil s námi po koncertě, kluci v publiku zvedali po každém

čísle bengál a táhlo se to až pozdě do noci. Potom jsme jeli ranním rychlíkem domů, ospalí a otrávení, zaplatili jsme v továrně pokutu za zmeškané půldne a mě chtěli předat pracáku, že jsem už těch půldnů měl zameškaných moc. Ale bylo to skvělé. Byla to nejkrásnější doba našeho života. A teď byl mír a všude bude plno jazzu a barů a všeho. Zadíval jsem se na ulici a myslel jsem na to.

Myslel jsem a najednou se z dálky ozval divný rámus. Znělo to jako hrčení mnoha kol a přibližovalo se to. Ozvalo se nějaké švihání bičem a pak se v otvoru protitankového náspu objevili dva odření přerýjní koníci a za nimi bryčka s Rusákem na kozlíku. Rusák švihal bičem nad hlavou a zpíval, koníci pádili tryskem a kola bryčky hrčela po dláždění. Díval jsem se na Rusáka, pak se objevila druhá bryčka a pak už vyskakovaly jedna za druhou z protitankové překážky a valily se ulicí přes náměstí na západ. Všechno se naplnilo jejich hrčením a šviháním dlouhých bičů. Drkotaly jedna za druhou v pohyblivém páchnoucím procesí, v divokém úprku, s červenolícima Rusákama, vznášejícíma se nad odřenými zadky koní, zpívajícíma rusácké písně. Lidi z chodníků na to čuměli. Bryčky se řítily šíleným letem a drobní koníci pohazovali hlavama. Jela jich nekonečná řada. Vzduch se naplnil jejich zápachem, zápachem nějaké tundry nebo tajgy, a já ho začal do sebe sát a koukal jsem se po těch ošlehaných tvářích a připadalo mi neuvěřitelné, že opravdu existují, tihle lidé, kteří nevěděli nic o jazzu a asi ani o dívkách, jen se valili s revolvery na zamaštěných zadnicích, zarostlí, s lahvema vodky v kalhotech, rozjaření, opilí, vítězní, nemyslíci na věci, na které jsem myslel já, úplně jiní než já a strašně cizí, a přece přitažliví, obdivoval jsem se jim, tak tohle byla Rudá armáda, hnala se vpřed, zaprášená, divoká, bez zastavení, smradlavá, barsbarská, a já na ni čuměl a nevěděl jsem, jestli tady opravdu něco nezačíná, nějaká revoluce, a jestli tohle má co dělat se mnou a s mým světem. Ale ne. Nic tu nezačínalo. Pro mě asi nic. Tohle všechno se hnalo mimo mě a já byl pro to ztracen. Věděl jsem, že je budou vítat a řečnit a že budou lidé nadšení do komunismu a já že budu loajální. Neměl jsem nic proti komunismu. Neměl jsem nic proti ničemu, dokud jsem moh hrát v jazzu

na saxofon a dívat se na holky. Věděl jsem, že v těchhle lidech, co sedí na bryčkách, a v těch, co teď začnou zakládat stranu a studovat Marxe a Engelse a Lenina a to všechno, je hlad. Prahli po vědění. Znal jsem je už z továrny, z debat na záchodě, napínaly je moje kecy o sluneční soustavě a o galaxiích a o Apollinairovi a amerických dějinách. Byl v nich hlad po věcech, kterými já byl přejedený. Ve mně bylo něco jiného. Minulost a předkové a samozřejmá gramotnost už po mnoho generací a celkem pohodlí a luxus. Bylo to zajímavé, číst o nich. O černoších v Americe a o mužících v Rusku a o střelení do dělníků a tak. O hladu po vzdělání a o boji za lepší život. Nakonec to bylo jen zajímavé a bylo to mimo. Já měl vzdělání a všichni je tu měli, a pohodlí a civilizaci. Koneckonců vzdělání bylo jen nedůležitá samozřejmost jako třeba železnice a aspirin. A důležité byly holky a muzika. A myšlení na ně. A docela nakonec, koneckonců, nebylo důležité nic. Všechno bylo nic a na nic a k ničemu. Jenom animální strach ze smrti, protože to byla jediná věc, o které se nic nevědělo, držel člověka v tom ničem. Byl jsem zvědav, jestli i tenhle strach pozbyde jednou u mě důležitosti. Bryčky hrčely pořád a pořád, a mně bylo najednou těžko a smutně. Obrátil jsem se a uviděl jsem, jak proti proudu bryček se od kostela táhne Harýk s Lucií a Benno s Helenou. Lucie měla na sobě něco, co vypadalo jako nějaký podkarpatoruský kroj, mělo to na lemu sukně třásně jako na kalhotech sokolských dorostenců a bylo to divné, ale Lucie v tom vypadala hezky. Zastavovala se každou chvilku a nadšeně pozdravovala jedoucí Rusáky a házela jim růžičky z ohromného pugétu, který držela v náruči. Benno, Helena a Harýk šli mlčky s ní a nevtáli je. Počkal jsem na ně a Benno řekl hned, co jsem věděl, že řekne:

„Těbůh, obránče vlasti.“

„Hlásil ses dobrovolně?“ dodal Harýk.

„Držte hubu,“ řekl jsem. „A ty si dej rači pozor na Lucií, ať se ti ze samýho nadšení nenalepí na nějakýho osvoboditele.“

„Slyšíš?“ obrátil se Harýk na Lucií, ale ta ho neposlouchala.

„Zdravstvujtě!“ řvala jak pomínutá a Harýk ji znechuceně nechal.

„Káča se zbláznila,“ řekl.

„Jo, abych nezapomněl,“ řekl Benno. „Vodpoledne ve dvě je v Portu zkouška. A večer v šest hrajem tady na náměstí.“

„Vážně?“ řekl jsem s radostí.

„Jo. Bude se voslavovat mír.“

„A bude se smět tancovat?“

„Jo,“ řekl Benno.

Bryčky přejely. Kolem betonového plácku začli houstnout lidi a vedle tribuny se řadila kutálka pana kapelníka Petrboka. Hodiny na věži ukazovaly tři čtvrtě na deset.

„Dem si tam stoupnout,“ řekl Harýk.

„Dem,“ řekl Benno.

„Já tu musím počkat,“ řekl jsem.

„Na koho?“ řekl Benno.

„Na Irenu,“ řekl jsem chladně. Benno se na mě podíval jako na blázna a zavrtěl hlavou.

„Ty seš stejně vůl, chlape,“ řekl.

„Nojo,“ řekl jsem.

„Tak ahoj,“ řekl Benno.

„Ahoj,“ řekl jsem. Odtáhli pryč. Osaměl jsem zase na rohu. Pod tribunou na plácku se začly scházet veličiny. Bývalý pan starosta Prudivý, který se zřejmě zas ujal úřadu po panu reichskommissaru Kühlovi, pan Kaldoun a pan Krocan a pan Macháček, všichni tam byli, pan ředitel Otonius, pan doktor Šabata, pan primář Hubáček, stáli pod rudou tribunou v černých šatech a radili se. Lidé se kupili kolem a policajti dělali pořádek. Viděl jsem pana policejního ředitele Řimbálníka v bílém kabátě a v šněrovačce, jak majestátně udílí rozkazy. Odvrátil jsem se od toho. Irena nešla. Nepřekvapovalo mě to, a jak minuty ubíhaly, začlo mě to otravovat a měl jsem na ni vztek. Jenže vždycky, když jsem na ni dostal vztek, že nejde, uvědomil jsem si, že ji miluju, a začal jsem toužit, aby přišla. Myslel jsem znova na všechno, co bylo včera, a úplně jsem se do toho potopil. Když jsem se probral, bylo už náměstí plné a na hodinách půl jedenácté. Stoupnul jsem si na špičky a koukal jsem, jestli Irena někde nejde. Nešla. Ani jsem ji nemoh vidět, poněvadž chodníky byly po obou stranách zaplněné.

Nechala mě. Tohle byly vždycky ty její sliby. Nechala mě a bůhví, co dělá. Třeba se mezitím Zdeněk vrátil. To asi. Bylo mi smutno. Sebral jsem se a mačkal jsem se davem k tribuně. Ohlíželi se po mně vztekle, ale já jsem tvrdil, že jsem ve vítacím výboru. Byl jsem úplně drze drzý a bylo mně to jedno. Promačkal jsem se až dopředu, odkud jsem krásně viděl na tribunu. Irena byla potvora. Pod tribunou stála zvedací holčička s pugétem a v národním kroji a chvěla se trémou. Byla to Mánička Kaldounovic, znal jsem ji a bylo mi jí trochu líto, ale ne moc. Pánové z vítacího komitě pokukovali na hodinky a nervózně přešlapovali. Vycíděná kutálka s heligóny na ramenou čekala připravena. Kolem mě lidi nadávali. Bylo horko a už půl jedenácté. Každou chvíli se z ulice ozvalo nějaké šumění a lidé zmlkli, ale nebylo to nikdy nic. Už jsem se strašně potil, až konečně se ozvalo vzdálené volání a potlesk a to jsem věděl, že generál Jablonkovskij vjíždí do města. Všichni se otočili k rohu spořitelny a dívali se. Tleskání rostlo a blížilo se a pak najednou kolem rohu ulice zahrulo otevřené auto a po něm druhé a projelo pomalu dvojitým špalírem lidí k tribuně. Vítací výbor se roztrásl a seřadil. Někdo postrčil zvedací holčičku dopředu. Dveře automobilu se otevřely a z nich vypadl tloušťík v červených rajtkách s dvojitými lampasy, s hrudí plnou metálů a s rudým obličejem. Holčička začala něco kvikat a generál ji zdvořile poslouchal. Pak se sehnul, zvedl ji do výšky a chvíli ji tam držel, poněvadž kolem se rozhýbali a rozklekali fotografové. Zahlídl jsem obligátního Bertu, jak bere generála z nemožného podhledu, a najednou do toho vpadla kutálka. Generál honem postavil holčičku na zem a zsalutoval, páni z výboru se postavili do pozoru a lidi začali sundávat klobouky. Hráli ruskou hymnu. Koukal jsem, jak všichni stojí jako strnulí, a uviděl jsem mezi vítacími pány taky pana děkana. Krčil se vzadu, s fialovým výstřihem pod kolárkem, a vypadal starostlivě. Kutálka dohřímala ruskou hymnu a dala se do Kdedomovu. Potom zabřínkala Nad Tatrou se blýská a lidi si začli zas nasazovat klobouky. Ale pan kapelník Petrбок se rozehrál. Náměstím se rozlehly hluboké tóny bastrombónů a já jsem poznal, že to je God Save the King. Kolem mě na sebe nejistě pokukovali,

ale sundali zase klobouky. A pak se kapela pustila do Hvězdnatého praporu a zakončila koncert Marseillaisou. Čínskou nehráli. Asi ji neměli v notách. Trvalo to čtvrt hodiny. Generálu Jablonkovskému umdlěla ruka a páni v černých šatech se potili. Kapelník Petr bok taky. Konečně skončil majestátním mávnutím a podíval se vítězně na generála. Generál sundal ruku od čepice a vrhl zdrcující pohled na pana doktora Šabatu, který se k němu přiblížil s papírem. Pan doktor Šabata si nasadil cvikr a začal něco koktat. Generál stál opět v uctivém pozoru, do rudé tváře se mu opíralo slunce a velická lesklá kapka mu stékala po nose. Za ním se nudil jeho ometálovaný štáb.

„...a přinášíte nám svobodu na svých chrabrých bedrech...“, donesl ke mně závan větříku Šabatův hlas. Lidi z toho neměli nic. Ale ti by z toho neměli nic, i kdyby pan doktor koktal do mikrofonu. Vzpomněl jsem si, že bych mu vlastně měl být vděčný, když mně před několika dny skoro zachránil život. Ale co. Stejně by byl přišel Přema se svým gangem. Šabata kníkal svoji vzletnou řeč a zdvořilý generál přešlápl z nohy na nohu. Potom konečně Šabata řekl několik slov bez koukání do papíru a podal generálovi ruku. Generál ji nadšeně stiskl a Šabata trochu poklesl v kolenou. Lidé začali plácát, potom páni s všelijakým upažováním a ustupováním z cesty vystrčili generála na schůdky k tribuně. Potlesk a volání vzrostlo. Generál těžce vystoupil nahoru a opřel se rukama o zábradlí. Byla to nádherná postava. Uniformu měl trochu zaprášenou a metály mu zazářily ve slunci. V spařené tváři se mu rozevřel bělostný úsměv a ruce s tlustými prsty kynuly na pozdrav. Nadšení davu se vystupňovalo a pak pomalu opadlo. Lidé ztichli a začali poslouchat. Generál přejížděl očima po zástupu a dělal řečnickou pauzu. A pak ztichlým náměstím zahřměl jeho vypitý hlas:

„Tavářišči! —“, a vtom se odněkud z okna rozštěkal automat. Příšerně rychle se zběhlo moc věcí. Někdo mě zezadu strčil a já se poroučel na beton. Zahlédl jsem ještě generála, jak se jedním skokem snáší s tribuny a jak se na stěně radnice za ním dělá řada bílých direk v omítce. Zůstal jsem ležet. Viděl jsem pány z výboru, cpoucí se jeden přes druhého do podloubí radnice. Kutálka se zdekovala za roh

a zůstalo po ní jen pár bílých čepic a vozejšek s bubnem. Za mnou byl zmatek a náměstí se rychle prázdnilo všemi směry. Automat se zase rozštěkal. Viděl jsem, jak lidi padají na zem, a ti, co byli trochu dál, se plazili k domům. Bylo ticho, jen slunce pánilo. Rozhlédl jsem se, odkud to je. Za rusáckými auty vykukovaly hlavy důstojníků a generál stál bez čepice za sloupem podloubí a měl nazrzlé vlasy. V ruce držel revolver. Automat začal zas štěkat a ozvaly se praskavé údery kulek, zarývajících se do plechu. Zřejmě střílel na důstojníky. Ohlédl jsem se a uviděl jsem záblesk ve vikýři domu vedle radnice. Pak se ozval slabší výstřel. Zase jsem se obrátil a viděl jsem, že generál střílí na ten vikýř z revolveru a kryje se za sloupem. Od ruského automobilu se rozštěkal jiný automat a bylo slyšet řinkot skla. Břidlice kolem vikýře lítala na všechny strany. Potom pár Rusáků vyskočilo přes vůz a utíkali rychle s napřaženými pistolemi k domu. Automat je krátkými sériemi kryl. Doběhli ke dveřím a zmizeli vevnitř. Bylo ticho. Rozhlédl jsem se znovu po náměstí. Lidi v nedělních šatech leželi nataženi na dláždění, celé náměstí bylo ležícími těly poseto a za kostelem, za kašnou a za sochou svatého Jana Nepomuckého vykukovaly hlavy. Do ticha se náhle ozvaly dva slabé výstřely, generál se odlepil od sloupu, vyšel volným krokem na plácek a zastrčil si pistoli do pouzdra. Zrzavá hlava se mu rozhořela na slunci. Z vikýře vystrčil hlavu jeden z Rusáků a zvolal něco na generála. „Charašó,“ řekl generál a rozhlédl se po náměstí. Zvedl jsem se rychle ze země a oprášil jsem si kolena. Generál se rozhlížel. Lidi začali vstávat a pomalu přicházeli k tribuně. Generál se zasmál a zamával rukama, aby šli blíž. Pak sebral ze země čepici a vylezl na tribunu.

„Éto germaňskij barbar,“ zavolal na lidi se smíchem a mávl rukou. Dav se rozesmál a začal tleskat. Ve vikýři se objevila jiná hlava, pak se z něho vysunul trup a bezvládně vypadla jedna ruka. Poznal jsem ho. Byl to Kurt Schnobel. Jeho otec měl v tom domě obchod. Bylo mu čtrnáct, když přišel Hitler, a tak se z něho stal prvotřídní nácek. Tak ten to spáchal. Visel bezvládně z vikýře a Rusáci ho vystrkovali ven. Náměstím se rozlehlo mručení a pískání. Rusáci strčili do Kurta a on sletěl dolů na chodník. Letěl jako hadrový panák, s roztaženými

nohama a rukama, a dopadl s zuchnutím. Viděl jsem, že lidi k němu běží a kopají do něho, ale byl už stejně mrtvý. Pak generál znovu zahřměl:

„Tavárišči!“ a začal mluvit. Nerozuměl jsem mu ani slovo. Za chvíli mě to znudilo a okouněl jsem po lidech. Z napjatých obličejů se zdálo, že mu taky většinou nerozumějí. A pak jsem si všiml, že se vítací výbor pomalu vplížil na svoje místo vedle tribuny. Ustrašeně se rozhlíželi, ale když viděli, že je po všem, začali zuřivě tleskat. Generál vždycky významně vylezl hlasem až nahoru a pak se začalo tleskat.

„De mu to,“ ozvalo se za mnou. Byl to Harýk.

„To ti řeknu,“ řekl jsem a poslouchal jsem dál. Asi po čtvrt hodině generál skončil. Po potlesku vylezl na tribunu pan starosta Prudivý, vytáhl papír a začal říkat, že děkuje generálovi Jablonkovskému za jeho řeč.

„Po šesti letech nevýslovného strádání,“ mluvil, „přináší nám konečně bratrská Rudá armáda opět svobodu. Opět můžeme volně dýchat a naše matky se již nemusí chvět o svoje dítka. Nenáviděný německý vetřelec je potřen hrdinnými zbraněmi slovanských bratrů a ostatních spojenců.“ Tak mluvil a vydržel to půl hodiny. Konečně odložil papír a zavolal:

„Ať žije svobodná Československá republika!“

Ozval se divoký potlesk. Prudivý počkal a pak zavolal:

„Ať žije prezident Beneš a maršál Stalin!“

Potlesk trval ještě déle. Když se uklidnil, nasadil Prudivý nejvyšší tón a zařval:

„Ať žije náš veliký slovanský spojenec Eseser!“

„Jen se neposer,“ řekl Harýk tlumeně za mnou, „ty pupkouně pupkounoviči!“ Náměstí se rozbouřilo nadšením a pan Prudivý skončil. Generál se hnul a znovu si se všema potřásl ruce. Kutálka spustila pochod. Bylo po slávě. Páni obklopili generála a zatáhli ho do radnice. Otočil jsem se na Harýka.

„Tak ve dvě v Portu,“ řekl jsem.

„Jo,“ řekl Harýk.

„Deš domu?“ řekl jsem.

„Aa. Du vyprovodit Lucii.“

„Tak ahoj.“

Obrátil jsem se a pustil jsem se s davem. Šel jsem domů. Šel jsem a myslel jsem na Irenu, proč nepřišla. V hlavě mi začalo divně hučet a marná záda davu se houpala na slunci přede mnou. Všechno začalo vypadat neskutečně. Sláva, generál, Němčík terorista a Irena, která mi včera byla tak blízko, že byla smyslem života. Věděl jsem, že je pitomá, ale potřeboval jsem ji i její nesmyslné žvanění. Bože, nevěděla nic o životě a marnosti a nevěděla, že je všechno nakonec nesmysl, měla svoje hloupé neurčité představy o nějaké nádheře a štastnosti a hřejivosti života a já cítil jenom mráz, ale potřeboval jsem ji. Miloval jsem ji. Anebo jsem byl jen sám a trpěl jsem depresivní melancholií, jak tomu říkali, a život měl nějaký smysl, jenže já jsem byl jen živoucí mrtvola. Všichni jsme byli živoucí mrtvolky. Já, pan Kaldoun, pan Moutelík. Udělali ze mě živoucí mrtvolu, a bůhví, nevěděl jsem, jestli je někde nějaká živá voda, která mě vrátí životu. Přešel jsem náš dům a zamířil jsem k pivováru. Vylezl jsem po schodech k Ireninu bytu a zazvonil jsem. Přišla mi otevřít její matka.

„Rukulíbám, milostivá paní. Je Irena doma?“ zeptal jsem se.

„Ne, není, pane Smiřický, odešla někam ráno a ještě se nevrátila.“

„Aha. No tak já se stavím odpoledne,“ řekl jsem.

„Přijďte, pane Smiřický. Ale ona už musí každou chvíli přijít k obědu.“

„No, já přidu odpoledne.“

„Mám něco vyřídit?“

„Ne, děkuju, milostivá paní. Já se stavim. Rukulíbám.“

„Na shledanou, pane Smiřický.“

Milostivá zavřela dveře a já se sesul se schodů. Všechno bylo odporné. A věděl jsem, kam šla Irena. Vzpomněl jsem si na tu plyšovou pohovku a hnědé rolety v oknech a udělalo se mi špatně ze žárlivosti. Zatřásl jsem hlavou a zasyčel jsem mezi zuby. Trochu se mi ulevilo. Šel jsem domů. Maminka mi otevřela a řekla:

„Dobře že deš, Danny. Angličani odjíždějí.“

„Jo?“ řekl jsem. „Jak to?“

„Vypraví pro ně zvláštní vlak.“

„Jotak,“ řekl jsem a šel jsem do pokoje. Za stolem seděl otec a ten mladší Angličan, Siddell. Před nima stála načatá láhev od Silvestra a Siddellovi svítily oči, vypadal svěží a byl čerstvě oholen.

„Hallo,“ řekl jsem.

„Hallo, Danny,“ řekl Siddell.

„Kde je seržant?“ zeptal jsem se.

„Už na nádraží,“ řekl Siddell.

Sedl jsem si. „Tak vy jedete domů,“ řekl jsem.

„Yes,“ řekl Siddell.

„To jste rádi, že?“

„Sure. Po pěti letech,“ řekl Siddell.

Začal jsem jíst. Otec něco lámanou němčinou klábosil s Angličanem. Na stole ležel bílý ubrus a sváteční talíře. Myslel jsem na Irenu. Po obědě otec všem nalil. Povstali jsme.

„So,“ řekl otec. „*Auf glückliche Reise nach Hause!*“

„Your health,“ řekl Siddell. Vypili jsme víno. Bylo půl druhé.

„Musím jít,“ řekl Siddell.

Všichni jsme se zdvihli od stolu a začalo loučení. Angličan děkoval, otec mu potřásl rukou a zubil se. Vytáhl jsem saxofon zpod postele a postavil jsem se ke dveřím.

„I'll go with you,“ řekl jsem.

Ulice byla ve stínu a lidí byli většinou u oběda. Od nádraží se ozval zpěv a blížil se a pak kolem Granady vpochodovala kolona Rusáků v uválených uniformách a zpívali. Měli zase prsa popíchaná metály a automaty na zádech a řvali zvláštní píseň. V ní bylo to, co ráno v tom průvodu bryček. Jejich hlasy zněly plně, divoce a živelně a mně se v té chvíli po něčem hrozně, hrozně zastesklo, nevěděl jsem po čem, po životě snad, čertví, nebo po Ireně, po životě nějak jiném, než byl tenhle, a já se zastavil, úplně očarovaný tím vojáckým řvaním, a civěl jsem na jejich zasviněné pochodující řady a na huby, které se rytmicky otvíraly a zavíraly a z nichž to vycházelo. Ulice se tím rozléhala, bylo to krásné a sláblo to, sláblo to, až to zmizelo.

„They look wild,“ řekl Siddell.

„They do,“ řekl jsem.

„*Tell me, Danny,*“ řekl Siddell. „Jste rád, že tu jsou Rusové, nebo byste měl radši Angličany?“

„To víte, že bych měl radši Angličany,“ řekl jsem, ale najednou jsem nevěděl, jak byl Bůh nade mnou, najednou jsem nevěděl. „Ale oni jsou tu. To se nedá změnit,“ řekl jsem.

„*I guess you're right. It can't be changed,*“ řekl Siddell.

Vešli jsme do nádražní budovy a na perón. Tam stály řady Angličanů a Francouzů a čekaly na vlak. Šli jsme ke skupince Angličanů. Děda seržant šmajdal kolem nich a rozhlížel se. Jak mě spatřil, hned se rozšklebil a zasalutoval.

„*Well,*“ řekl jsem. „Tak jedete domů. Po pěti letech.“

„*Yes sir,*“ řekl seržant.

„*That's nice,*“ řekl jsem. „Doufám, že jste tu byli spokojeni.“

„*Yes sir.* A děkuju vám velice za všechno, co jste pro chlapce udělal.“

„*Oh never mind,*“ řekl jsem. Neměl jsem náladu o tom teď mluvit. Věděl jsem, že s nima odjíždí můj svět, ale nebyl jsem si jist, jestli je to opravdu ještě pořád můj svět. Do nádraží pomalu vjel vlak s průvodčími, drželi červené praporky, píšťalky měli v ústech a stáli na stupátkách. Vojáci začali vstávat a hrnuli se k vlaku. Seržant zařval nějaký povel a seřadil svoje lidi. Vedle se hemžili Francouzi, bylo jich mnohem víc než mých Angličanů. Ale ještě než vlak zastavil, vzali ho Angličani jak ragbyové mužstvo útokem. Za chvíli se na mě zubili z okna. Stál jsem pod vagónem a rozhlížel jsem se.

„Až přijedete do Anglie,“ zavolal na mě Siddell, „nezapomeňte přijet do Liverpoolu.“

„A do West Endu!“ zařval seržant.

„*I won't,*“ řekl jsem. Všechno to byla fraška. Vlak pomalu spolykal přívaly uniforem a výpravčí v červené čepici zapískal. Hnuli se.

„*Farewell!*“ řekl jsem oknům a stiskl jsem několik rukou, které se ke mně vztáhly.

„*Good bye, Danny!*“ slyšel jsem volat hlasy, ale dobře jsem neviděl, protože se mi do očí naplavily slzy. Brečel jsem jak kurva. A nebyl jsem lepší, byl jsem vůl, pitomec, zničený, rozbitý, ztracený robinzon. Rozklepala mě lítost. Ale ne zrovna nad tím odjezdem. Nad vším.

Nad vším na světě. Vlak se vzdaloval a slyšel jsem hlasy Angličanů, zpívající Tipperary na moji počest. Ti si jedou, napadlo mi, ti si jedou teď domů a budou se líbat s manželkami a vykládat o svých dobrodružstvích a pít pivo se sousedy, kteří zůstali doma. Pro ty začíná zas život. Pro mě taky začínal. Zase nová kapitola věčně stejného života. A co. Sebral jsem kufr se saxofonem a vypadl jsem z nádraží, kufr mě tížil a táhl k zemi a já šel kolem rozehrátého západního průčelí Irenina domu, přes most s vytrženým zábradlím a pod smutečníma vrbama nahoru k Port Arthuru. Z něho už byla slyšet muzika. Šel jsem pozdě. Otevřel jsem dveře a uviděl jsem je všechny. Seděli v řadě, bez kabátů a s popuštěnými kravatama a slunce na ně dopadalo oknem. Benno s uslintanou trumpetou u huby, Lexa s bledými prsty na klapkách klarinetu, Venca nafukující tváře a pohybující pístem, Harýk se zkříženými nohama s gibsonkou v klíně, Jindra s kloboukem na hlavě a basou v objetí a za baterií bubnu myší pihovatá tvář Brynychova. Vyluzovali zrovna ansámbl z *When the Saints Go Marchin' In*. Vencův tailgate trombón rytmicky praskal a nad ním Benno hrál škádlivou melodii, prostě a dojemně. Za stolem u okna dopadalo slunce na Lučiny zlaté vlasy a na namalovanou pusku Bennovy Heleny. Sundal jsem kabát a otevřel jsem kufr. Tóny z orchestru na mě padaly jako uzdravující lázeň. Honem jsem vyndal saxofon, sestrčil jsem oba kusy dohromady, dal jsem si kšandičku kolem krku a pověsil jsem saxofon na ni. Pak, tak jak jsem byl, vpadl jsem jim do toho a šel jsem pomalu ke své židli. Při chůzi jsem hrál. Prsty mi šly samy a vůbec jsem nemyslel. Bylo to tak přesné a svobodné, byl to život. Tohle byl život. Sedl jsem si a dohrál jsem s nimi skvělý a úchvatný foxtrot jedním dechem. Když jsme skončili, řekl Benno:

„Kdes byl, vole?“

„Vodesílal sem Angličany,“ řekl jsem. Potom jsem se rozhlédl.

„Kde je Fonda?“

„Má smutek,“ řekl Harýk. „Hrajem bez klimpru.“

„Chlapi, jedem,“ řekl Benno. „Ať to přetáhnem.“

„Tak co si dáme?“ řekl Harýk.

„Rent Party,“ navrhl Venca.

„Dobře,“ řekl Benno a spustili jsme.

„V kolik se začne?“ zeptal jsem se potom.

„V šest,“ řekl Benno. „Cos dělal včera celej den?“

„Proč?“ řekl jsem.

„Žes nebyl na hlídce.“

„Včera byly ještě hlídky?“

„Samo, ty vole,“ řekl Benno.

„Čistili sme les,“ řekl Harýk.

„Jo?“ řekl jsem.

„No. Málem sme mohli připravit vo život pana Petrboka.“

„Tak proč ste to neudělali?“ řekl jsem.

„Ponivač sou volove,“ řekl Benno.

„Hovno,“ řekl Venca. „Ale byla to prdel, páni.“

„A jak to bylo?“ zeptal jsem se.

„Ale,“ řekl Venca. „Dem lesem na pět metrů vod sebe s automata, a najednou se v křoví něco hne, tak Harýk zařval Halt ver dá, a von to byl Petrбок a zajechel, jako dyby ho vraždili, Nestřílet!! Já sem Čech!!!, tak Harýk —“

„Tak já sem zařval,“ řekl Harýk. „Ááá — ajn Čeché! Raus! a Petrбок se posral strachem a začal Najn najn, ich bin frajnd, ich bin dajčfajndlich, tak sme ho vyndali a poslali sme ho domu.“

„A co tam vůbec dělal?“ řekl jsem.

„Vracel se z Černý hory. Von se tam předevcírem večer zdejchnul k tchánovi, dyž se začalo střílet.“

„Chlapi, jedem,“ řekl Benno netrpělivě. Pustili jsme se do St. Louis Bluesu. Hrál jsem zuřivě a zápasil jsem s myšlenkami. Pak bylo půl šesté a Benno řekl, že půjdem. Složili jsme instrumenty a vyšli jsme ven. Slunce se zatím sklonilo k západu a rozsvítilo první okna. Krásné marné město leželo pod náma, v jarních barvách bezu na zámeckém kopci a třešní v zahradách a s vypranými vlajkami v oknech.

„Nažerem se tam,“ řekl Benno. „Prudivej řek, že nám tam žrdlo daj.“

Táhli jsme s vozíkem, na kterém byly naloženy nástroje. Všechno bylo skončené a jeli jsme tomu zahrát na rozloučenou. Tisíckrát jsme

takhle táhli. Vzpomněl jsem si na ty zimní odpoledne v třiáctýřicátém roce, kdy jsme dělali koncerty v okolních městech a pořádali jsme jam-sessions pro fanatiky na Černé hoře a v Provodově a na Heřmanovici a po všech těch zapadlých horských vesničkách a vlekli jsme se v mrazu a sněhu s bubnem a basou a s procesím věrných pásků za náma, myslel jsem na malé zaváté lokály s rozviklanými židlemi a na hostinské, kteří se na nás dívali jako na šilence, na venkovské dědky, kteří s odporem poslouchali naše řádění a vytráceli se jeden po druhém ven. Viděl jsem kluky z města tančit v Provodově pod nízkým stropem s petrolejkama, pásky potápějící se na surové gumě a holky, které sem přišly ve válenkách a s polobotkama v kapsách, ty stíny jsem viděl, jak se kroutily po obílených stěnách a tančily tam pokřivený swing, a Benna v zeleném svetru, lijícího do sebe šípkový čaj, a Lexu v lyžařských kalhotách a cítil jsem třtinový plátek v puse a vůni náhražkového čaje a myslel jsem na ty jízdy na sáňkách v noci, pod měsícem, s černým kufrem saxofonu na klíně, s temnou kulovitou postavou Bennovou, svištící přede mnou dolů do údolí, kde leželo spící město bez světla, jenom s tiše hučícími továrnami, a tím vším mi zaznívala nesčetná blues, která jsme tam všude hráli, vzpomínal jsem na silvestrovské půlnoční blues na lyžařském můstku na Černé hoře v čtyřiáctýřicátém roce, před čtyřmi měsíci, v mrazu a ve tmě a s temným půlkruhem věrných pásků dole, kdy s každým nadýchnutím se vléval do plic mrazivý vzduch a Lexa kiksál na klarinet, protože mu mrzly prsty, a na svoje ruce v pletených rukavicích s konečky prstů odstriženými, na West End Blues, které se vznášelo nad údolím a teklo po zasněžených stráních dolů s větrem a vločkami a znělo tak podivně nově a krásně absurdně v německé okupaci na Černé hoře, třicátého prvního prosince roku devatenáct set čtyřicet čtyři. A na bitvy s polkaři jsem myslel, na ohryzky, kterými nás zasypávali, a na věrné pásky, peroucí se s kluky z Malína, zatímco my s nástrojema jsme mizeli zadem ze sálu. Tak jsem myslel na to všechno a přešli jsme most a drkotali jsme s vozíkem po ulici vítězně k náměstí. Ahoj, páni, zdravili nás z chodníku známí kluci, navlečení v saka a s tatrama na hlavách, a hezké mladé holky se po mně

koukaly a mně to dělalo dobře. Nakonec to všechno přece jen nebylo tak špatné. Tady, v tomhle houfu s instrumentama, jsem se cítil nejlíp. Skoro dobře. Šel jsem s rukou v kapse a druhou jsem nonšalantně strkal do vozíku. Vlajky z domů vlály jako na pozdrav, rudé vlajky s kladivama a srpy, a přede mnou se zase houpala Bennova zadnice a jeho tlustá záda v kostkovaném kabátě. Kluci o něčem mluvili, Haryk se hádal s Lucií, ale já mlčel a šel jsem za vozíkem mlčky a v myšlenkách. Od Moutelíků vyšla Helenka Reimannová a nalepila se na nás a já myslel na Irenu, na to blaho včera, které mělo hned pominout a už se nevrátit, a položil jsem ruku na kufr se saxofonem a cítil jsem, že ho miluju, tu živou, stříbrnou, utěšující hmotu v pouzdře. Ale jak jsme se blížili k náměstí a na chodnících se začaly rozsvěcovat barevné holkovské šaty a já viděl všechny ty pusy červeně napajcované a vykartáčované vlasy a nohy v punčochách a všechno, začalo se mi zase stýskat po Ireně. Jenže to bylo marné. Přišli jsme na náměstí a zahnuhli jsme k radnici. U betonového plácku postavili malé pódium a ověnčili ho zelenýma girlandama. Na něm stálo několik židlí. Zastavili jsme s vozíkem. Kolem nás už byl zástup pásků a kristýnek. Starší lidi tu nebyli. Věděl jsem, že jsou na zahradě v sokolovně, kde měl vyhrávat pan kapelník Petrбок. Byli jsme tu sami. Benno odešel dovnitř a vrátil se s panem Pázlerem. Přinesli nám ještě několik židlí a my jsme složili nástroje na pódium. Potom jsme dostali talíře s polívkou a s bramborama. Usadili jsme se s tím vedle nástrojů, a jak jsme jedli, rozhlíželi jsme se. Kolem kostela chodili lidé sem a tam a směrem k pódiumu houhltl zástup. Mezi známýma lidma bylo ještě hodně uprchlíků a vojáků v uniformách a docela vepředu nás očumovali nějací Rusáčci s metáčkama. Olávovaná spořitelna žlutě svítila a veselý dav se vlnil po náměstí. Všichni se smáli a kecali. Celnice, tanky, střílení, to všechno bylo už dávno pryč. Vzpomněl jsem si na Hroba a na toho mrtvého šoféra v budce nákladáku a na esesáky v pivováře a na ty dva mrtvé ve skladišti. Ale to už bylo pryč. Vzal jsem saxofon a zakroutil jsem doladovačem. Pozornost pásků a holek se soustředila na mě, přejel jsem několikrát po klapkách nahoru a dolů, vyloudil jsem pár glissand a smearů a pak

jsem vyndal saxofon z pusu a usmál jsem se na pěknou mladou holku dole u pódia. Neznal jsem ji, ale byla mi povědomá. Měla na sobě hladké rudé šaty k tělu a to tělo měla moc hezké a holkovské. Usmála se na mě taky a zůstala mi koukat do očí. Čuměli jsme na sebe. Kdo to mohl být? Potom sklopila oči a začala něco rychle a jakoby nic vykládat holce, s kterou se vedla pod paží. Vtom jsem si vzpomněl: bylo to jedno z těch dvojčat starého Dvořáka, co měl autodílnu. Znal jsem je odedávna, ale teprve teď jsem si všimnul, že je tahle už tak pěkná. Nevěděl jsem, jak se jmenuje, ale umínil jsem si, že si s ní něco začnu, ještě než odjedu do Prahy. Ještě než tam potkám tu holku. Připadal jsem si proti tomu dvojčeti starý a jako z jiné generace a hřála mě ta hezká mladá holka u srdce. Byla to příští nositelka toho, co my jsme tu udělali. Toho páskovství a jazzu, toho našeho způsobu života. Troubové jako Petrbok a Macháček a ti, ti to nechápali. Pro ně jsme byli flákači a jazz byla výstřednost a bláznivina. Ale pro nás ne. Pro nás to byl život. A pro mě jedině život. Jediný možný a nejlepší. Dojedly jsme a začali jsme ladit. Dav pod pódiem zpozorněl. Benno dnes poroučel místo osiřevšího Fondy a Venca měl jako obvykle potíže s trombónem. A potom se všechna srdce zastavila, náměstí kolem nás ztichlo, povstali jsme jako při pozdvihování, nasadili jsme nástroje k hubám a do slunečních paprsků a stínu a do prostorného, teplého, slavnostního náměstí jsme spustili odsekávané a drze znělku, kterou jsme ukradli Casa Lomovi, a řvali jsme fortissimo, až se krácející občané u kostela ohlíželi, a viděl jsem, jak vrtí hlavama a huby jim povídají: Že to může někdo poslouchat! ale ti pod náma to poslouchali, a neposlouchali to, polykali to, vstřebávali to do sebe a náš orchestr se v tom vzpínal a říčel, až jsme dohráli, a pak jsme si sedli a hned jsme spustili Organ Grindera, dav pod pódiem se pohnul a v minutě byl beton přeplněn potápějícími se párky. Seděl jsem pohodlně na židli a rozhlížel jsem se po nich a holkám vlály sukně a postavy pásků s vycpanými rameny se kymácely na slunci. Bennova trumpeta byla napřažena rovně nad tancující a slunce se třpytilo v jejím korpusu, nad vlasatýma hlavama se vytahoval a zatahoval Vencův trombón jako čarodějná hůlka boha jazzu

a já jsem jen skromně bzučel pod ostrými výlevy Bennovy trubky a bylo mi dobře. Slunce se dotklo střech domů na západě a v jeho útěšných paprscích jsme seděli a leskli jsme se a skvostná muzika mu prskala do tváře. Slunce bylo s náma. Nahoře na kopci, šikmo proti modrému nebi, trčel zámek a krásná královna wirtemberská ujížděla někde v kočáře, ospalá a zachumlaná do dek, někam do Německa, pryč. Dole v davu jsem viděl Mici tancovat s králem pásků Prdlašem a Evku Mánesovou s básníkem Vorlem a u chodníku se zabělala světlá hlava Rostova a růžový obličej Dagmary Dreslerové, kterou si Rosta držel v náručí. Já byl sám a seděl jsem na pódiu se saxofonem v puse. A pak se najednou dole u pódia objevila Irena ve světle modrých šatech a usmála se na mě. Její úsměv mně projel celým tělem a zamrazil mě u srdce. Houkala se půvabně na svých hezkých nohách a držela se daleko od těla se Zdeňkem, který se na mě pitomě šklebil a klátil se po betonu jako slon. A Irenka byla v jeho náručí. Doufal jsem, že ho zastřelili. Ale kdepak. Mohl se tisíckrát ztratit a nechat ji, nakonec se vždycky objevil. Vylezl odněkud jako čert, se svými vyceněnými zuby a rozpraskanými pysky, a Irenka nechala všeho a utíkala za ním. Ne. Nakonec já jsem vždycky jen snil a myslel jsem, jaké by to bylo, a on nemyslel, pro něho to bylo. Nakonec on platil na Irenku a Irenka se před ním svlíkala a spala s ním a milovala ho a mě měla ráda. Mě měla ráda. Nedalo se nic dělat. Musel jsem být rád, že to tak je, a houby. Vstal jsem, pozdvihl jsem slavnostně saxofon a rozvzlykal jsem se na počest vítězství a konce války, na počest tohoto města a všech jeho krásných dívek a na počest veliké, bezedné, věčné, pitomé, krásné lásky. A vzlykal jsem nad tím vším, nad svým životem, nad esesáky, které popravili, a nad chudákem Hrobem, který pad, nad Irenou, která nechápala a blížila se pomalu svojí zkáze v nějakém manželství, nad tím časem mládí, který skončil, a nad rozchodem, který začínal, nad orchestrem, který se už nikdy takhle nesejde, nad večery, kdy jsme hráli pod petrolejkama a mysleli na svět, který přijde, nad všemi těmi krásnými dívkami, které jsem miloval, a miloval jsem jich mnoho, snad všechny, a nad sluncem, a z oranžových a šafránových červánků

na západě se ke mně skláněl nějaký nový a nově marný život, ale byl hezký a já jsem pozvedl třpytící se saxofon k němu a zpíval jsem a mluvil jsem z jeho pozlaceného korpusu, že ho přijímám a že přijímám všechno, cokoliv přijde, protože nemohu nic dělat, a odněkud z té záplavy zlata a slunce se ke mně zase naklonila ta holka, co ji teprve potkám, a pohládila mě po tváři. Dole tancovali pásci, které jsem měl rád a které jsem měl za pár dní opustit, a měl jsem jít jinam, zase někam, a já jim hrál a myslel jsem na všechny ty obvyklé věci, na které jsem vždycky myslel, na holky a na jazz a na tu neznámou holku, kterou potkám v Praze.

Praha, říjen 1948 — Karlovy Vary, září 1949

KOMENTÁŘ

Román Josefa Škvoreckého (24. 9. 1924 Náchod – 3. 1. 2012 Toronto) vychází v České knižnici podruhé a jeho východiskem je přehlédnuté a v detailech korigované znění textu připravené pro ČK v roce 1998. Následující komentář je rovněž revidovanou, doplněnou a aktualizovanou podobou tehdejšího doprovodného výkladu.

1. VYDÁVÁNÍ ZBABELCŮ

Román vznikl v letech 1948–1949, bezprostředně po komunistickém převratu, a autor — tehdy vysokoškolský student posledního ročníku anglistiky a filozofie na FF UK — ho čerstvě „znárodnovaným“ nakladatelstvím, která začala naplňovat roli šířitelů ideologicky správné literatury, přirozeně ani nenabízel. Když byli *Zbabełci* v prosinci 1958 konečně vydáni, vyvolali u kulturního a politického aparátu tehdy monopolně vládnoucí Komunistické strany Československa prudce odmítavou reakci, jež vedla k existenčním postihům autora a redaktorů, kteří se v nakladatelství o zveřejnění textu zasloužili. Po pětiletém zákazu samostatných knižních publikací mohl Josef Škvorecký *Zbabełce* vydat znovu, ale cenzura si v textu vymínila určité změny. Autor tedy druhé vydání románu (1964) podstatně upravil, zejména rozšířil, a opatřil druhou dedikací a vysvětlující předmluvou. Textové změny z této verze zůstaly zachovány ve všech následujících edicích až do konce osmdesátých let, kdy se totalitní režim v Československu rozpadl (3. vyd. 1966 — stejně jako předchozí dvě v nakladatelství Československý spisovatel, 4. vyd.

Naše vojsko 1968, 5. vyd. v exilovém nakladatelství Sixty-Eight Publishers v Torontu 1973 jako fotoreprint textu z roku 1966, 6. vyd. jako fotoreprint předchozího rovněž v exilu, Purley 1989). Škvoreckého předmluva k druhému vydání byla přetištěna jen ve vydání třetím a obě exilová vydání vyšla bez druhé dedikace a autorských vysvětlivek. Podle znění druhého vydání byly také pořízeny veškeré překlady románu (srov. závěrečný soupis). Když *Zbabělci* vyšli posedmé (v Praze 1991, jako součást prvního svazku tehdy zahájených Spisů Josefa Škvoreckého společně s prózami *Prima sezóna* a *Konec nylonového věku*), vrátil se autor k textové podobě vydání prvního, s tím, že ze stovek změn druhého vydání zachoval jen čtyři úpravy. V roce 1998 jsme v souladu s jeho přáním a také s ohledem na historický význam prvního vydání *Zbabělci* připravili pro Českou knižnici s obsáhlým komentářem a s doplněnými (původně autorskými) vysvětlivkami vydání osmé, jehož výchozím textem byla verze z roku 1958 (resp. 1991, jejíž nepřesnosti jsme opravovali). Toto kriticky ověřené znění, jež autor prohlásil za definitivní, vydalo — po dotisku v České knižnici v roce 2003 — znovu nakladatelství Euromedia Group v edici deníku Lidové noviny Světová literatura v roce 2005, bez komentáře z roku 1998, ale s rozšířenými vysvětlivkami z ČK jako vydání deváté (ve verzi z roku 1958 tedy čtvrté). V roce 2010 se *Zbabělci* objevili v komponovaném svazku formátu A4 (spolu s novelou *Konec nylonového věku* a povídkovým cyklem *Sedmiramenný svícen*) v nakladatelství s názvem Československý spisovatel, které však s podnikem z let 1949–1992 nemělo nic společného. Kniha vyšla jen s údajem „1958“ v copyrightu a prodávala se v obchodním řetězci Levné knihy. Na základě srovnání několika míst v textu usuzujeme, že jde zřejmě o mechanicky převzatou a neopravovanou verzi z prvního svazku Škvoreckého Spisů z roku 1991. V textu chybějí závěrečné autorské vysvětlivky, které byly součástí dosud všech předchozích vydání, kromě dvou exilových („odpovědným redaktorem“ publikace z roku 2010 byl majitel nakladatelství, které Spisy Josefa Škvoreckého po prvním „odeonském“ svazku převzalo a vydávalo v letech 1994–2004, Ivo Železný). V roce 2015 vyšli *Zbabělci* poprvé po smrti autora, v nakladatelství Leda, avšak jako u předchozího vydání jen s copyrightovým údajem „1958“. Vlastní text se — zřejmě nevědomky — zakládal na vydání druhém (1964), do něhož byly nejen v rozporu s autorovou vůlí, ale také se základními principy přípravy textu k opětovnému vydání libovolně vsazovány některé úseky z vydání prvního (1958). Autorské vysvětlivky (v neúplné podobě z roku 1964) tu oproti vydání z roku 2010 nechyběly.

Po dosavadním napínavém publikačním životě, jež určila komunistická cenzura a v posledních dvanácti letech nakladatelská indolence, není snadné aritmeticky prohlásit, kolikáté vydání titulu má nyní čtenář vlastně v ruce. Nominálně vycházejí *Zbabělci* podvanácté, i když znění z roku 2010 je nespolehlivé, a kompilovanou podobu z roku 2015 lze dokonce prohlásit za text, který Škvorecký ani nenapsal, ani neautorizoval. V kýžené verzi prvního vydání (1958, 1991), již autor po naší kritické revizi z roku 1998 prohlásil za konečnou a která jediná by měla být dále šířena, pokud budoucí vydavatelé nezdůvodní jinak, je román publikován — s opatrným zahrnutím barnumského vydání z roku 2010 — poštěstě.

2. TEXT

Rukopis vznikl na přelomu let 1948–1949 v Praze a poté na podzim 1949 v Karlových Varech (sugestivní vzpomínku na vznik románu podává autor v knize *Samožerbuch*, 1977; 7: 160–176).¹ Škvorecký v té době skládal na pražské Filozofické fakultě UK státní zkoušky z angličtiny a filozofie. Do té doby publikoval ojedinele (zpravidla v časopiseckých rubrikách čtenářů), v roce 1945 působil v náhodském „kulturním oběžníku Svazu československé mládeže“ Slovo má mladý severovýchod a v letech 1946–1947 přispěl do lokálního týdeníku Jiráskův kraj několika básněmi a fejetonem. Psaním básní a próz se ovšem zabýval už od svého mládí, resp. dětství. Před vznikem *Zbabělců* de facto uzavřel své „básnické období“, jehož nejdůležitějším projevem byla zřejmě poválečná lyricko-epická báseň o čtyřech zpěvech *Nezoufejte!*. Výbor z poezie let 1940–1945 — stejně jako první zpěv skladby *Nezoufejte!* — byl tiskem vydán až v exilu pod titulem *Dívka z Chicaga a jiné hříchy mládí*.² Paralelně s básnickými opusy psal ale Škvorecký už i prózu. Jeho juvenilie ze čtyřicátých let, tj. dochovaná kapitola z románu *Komplex méněcennosti*, fragment prózy *Věk nylonu* (použitý později v šedesátých letech pro povídku *Babylónský příběh*) a próza *Neurčité kontury*, byly poprvé publikovány podle strojopisů nalezených až v devadesátých letech ve svazku *Příběhy o Líze*

-
- 1 Citujeme-li v dalším ze Škvoreckého Spisů, uvádíme jen číslo svazku a stranu a pro úplný údaj odkazujeme k závěrečnému soupisu literatury.
 - 2 V mnichovském nakladatelství Poezie mimo domov v roce 1980. Rozšířené znění prvního titulu a kompletní druhou poemu, obojí ovšem v autorské redakci z roku 1997, přinesly Spisy 12: 7–53 a 76–137.

a mladém Wertherovi a jiné povídky (2: 9–83, zde i autorův komentář k textům, s. 395–398). Za první zralou a zároveň rozsáhlejší Škvoreckého prózu můžeme považovat *Nové canterburské povídky*, rámcovou novelu z roku 1947, v níž účastníci nočního přátelského jam-session postupně vyprávějí osobitě stylizované příběhy z války, zasazené buď do koncentračních, resp. vyhlazovacích táborů, anebo do českomoravského protektorátu. Pod pseudonymem Fred Errol se autor s tímto strojopisem přihlásil do literární soutěže Svazu vysokoškolského studentstva. Jeho text sice získal v sekci prozaické tvorby první místo, ale vzhledem ke komunistickému puči v Československu, k němuž došlo deset dní po vyhlášení výsledků soutěže (15. 2. 1948 v deníku *Mladá fronta*), Škvorecký cenu (zájezd do Anglie) neobdržel a povídky publikovány nebyly. Jejich strojopis byl — jako řada jiných autorových textů z té doby — nalezen mezi starými písemnostmi až po čtyřiceti letech a vyšel v roce 1996 (3: 9–137).

Rukopis *Zbabělců* je psán plnicím perem, plynule, prakticky bez škrtnů a přepisování. (Dle Škvoreckého svědectví vznikl text podle několikastránkové osnovy, resp. seznamu událostí květnových dnů, které chtěl autor v románě zaznamenat.) Zabírá třináct nelinkovaných sešitů formátu A5 v tvrdých černých deskách, které jsou dle autorovy zvyklosti popsány odzadu, vždy na liché stránce nepaginovaných listů. Rukopis, který neměl název, motto ani věnování, nenesl žádné vročení a jehož kapitoly nebyly nadepsány podle květnových dnů (přeryvy mezi nimi jsou však vyznačeny vynechanou řádkou), jsme edičně zpracovali a ve dvou svazcích (text a komentář) vydali v kritické podobě v roce 2009 jako 35. svazek *Spisů Josefa Škvoreckého*. Pro podrobný popis rukopisných sešitů, autorova písma, vpisků nebo znaků v textu, pravděpodobných přerušení písařských úkonů, stejně jako ke vztahu mezi rukopisem a následným strojopisem, jež autor pořizoval podle všeho od podzimu 1950 do jara 1951, odkazujeme čtenáře na editorův *Komentář* (35/2: 5–22).

Autor svůj text od rukopisu až ke knižnímu vydání 1958 v zásadě krátil, přičemž každá z postupných verzí až na nepodstatné výjimky zachovávala změny z předchozí. Posuny mezi rukopisem a strojopisem jsou drobné a nikde nemění celkové vyznění textu. Nejčastější změny se týkají frazeologie a idiomatiky a nepodstatných syntaktických úprav. Autor podnikal věcná či situační upřesnění³ (např. *španělský sál* → *piccolominský sál* ● *desetkrát*

3 Následující příklady jsou ilustrativní (srov. 35/2: 51–52).

jako → dvacetkrát jako ● Na světélkující obloze se rýsoval obrovský komín elektrárny. → Na fosforeskující obloze se rýsoval obrovský komín teplárny. ● pan lékárník dělal taky revoluci. Měl jsem ho rád. Měl několik záhadných patentů → pan lékárník dělal taky revoluci. Měl jsem z něj legraci. Měl několik záhadných chemických patentů), proškrtával kromě dialogů především úvahové pasáže (např. Konečně, co vůbec bylo vtipné. Ve skutečnosti → Ve skutečnosti ● Nechtěl bych být s paní Hnykovou, ale takhle na koukání byly ty oči docela hezké. Na Kamenici → Na Kamenici ● A ne že by mě nějak bůhvíjak zajímala, ale ona byla to nejlepší, na co se dalo myslet. Všechno, koneckonců, bylo tak nudné. Tak jsem myslel na Irenu. Před očima se mi ztratil pivovar a já se díval svým vnitřním zrakem na Irenu v jejich rohovém pokoji s fíkusem a v přišerí a Irena → Před očima se mi ztratil pivovár a já se díval svým vnitřním zrakem na Irenu, v jejich rohovém pokoji s fíkusem, a Irena). V rovině citového zaujetí mluvčího (a to jak románového vypravěče, tak promlouvajících postav) zůstal text mezi oběma prameny stabilní, nečetné narůstání expresivity (např. řekl Jarýk → zamečel Jarýk ● „Ponivač podmazal gestapo v Hradci.“ → „Ponivač se vozíral s gestapákama v Hradci.“ ● Já to čuchal.“ → A celej sklep jsem jim posral.“ ● a oprašoval v něm něco prašákem → a štoural v něm prašákem) převážilo nad jejím oslabováním (např. Věděl jsem, co začne vyvádět → Tušil jsem, co začne vyprávět). To odpovídalo posilování nespisovnosti (např. uvtípl → uvtípnul ● s půllitrem piva → s půllitrem piva ● kluk → kuk ● „Myslíš, že by se mělo počkat, že?“ → „Myslíš, že by se mělo rači počkat?“), které bylo četnější než posun jazyka směrem ke spisovné češtině (např. saxu → saxofonu ● „Lázově,“ řekl. „A co ty.“ → „Elegantně,“ řekl. „A co ty?“ ● prozanás → pros za nás), přičemž v rámci jednoho úseku mohlo dojít k opravám oběma směry (vzadu. Postavil jsem se rychle k vozíku a pomoh jsem jim tlačit. Měl jsem ještě trochu pocit, že k nim docela nepatřím. Ale nedávali nic najevo. Vahař rozvinul prapor a vyrazili jsme. Vozík se rozskřípal. Jeli jsme pomalu k lávce a přetáhli jsme vozík přes ní. Pak jsme jeli kolem československého kostela a kolem DTJ k pivovaru. → vzadu. Postavil jsem se k vozíku [...] k pivovaru.). Výjimečně autor určitou pasáž ve strojopisu prodloužil (např. na Praxitelově Doryforovi. → na Praxitelově Doryforovi, či jak se jmenuje ta socha. ● „Ale všechno. Celá ta vojna a tak. Sakra, my si z toho děláme legraci, ale vono to všechno je v jádře k breku. Mně bylo těch Němcíků úplně líto.“ ¶ „Chlape, dyť ti zastřelili fotra,“ ozval se Pápen. ¶ „Já vím. Jenže voni vypadali tak lidsky —“ ¶ „Chlape, co je s tebou. → „Ale všechno,“ řekl Stéza a měl úplně jiný tón v hlase, než míval obvykle. Nějak bez ironie a vážný, že to u něj až

připadalo legrační. Povídal. ¶ „Sakra, my si z toho děláme legraci, ale vono to všechno je v jádře k breku. Mně bylo těch Němčků úplně líto.“ ¶ „Vole, dyť ti zastřelili fotra,“ ozval se Pápen. ¶ „Já vim. Jenže voni vypadali tak uboze —“ ¶ „Blbe, co je s tebou ● budu vás muset zatknout.“ → budu vás muset zatknout. A upozorňuju vás, abyste mluvil pravdu. My si to ověříme.“ ● utíkali ulicí k náměstí. Před námi → náměstí. Fiala z městského rozhlasu to dělá, dobře. Před náma). Mimořádně přítom docházelo k významovým posunům (např. „Páni, to bylo jako v biáku. Znáte to, že?“ → „Páni, to bylo jak za Švejka.“ ● řekl Stéza ironicky. → řekl Stéza.).

Ze Škvoreckého korespondence od března do konce roku 1951 s tehdejším spolužákem z fakulty a celoživotním přítelem Lubomírem Dorůžkou vyplývá, že strojopisný přepis románu byl jedním z ústředních témat dopisování (Škvorecký tehdy vyučoval na vyšší sociální škole v Hořicích v Podkrkonoší, o víkendech zajížděl k otci do rodného Náchoda a od listopadu 1951 nastoupil povinnou vojenskou základní službu v Mladé). Leitmotivem této komunikace bylo čekání na úsudek Jindřicha Chaloupeckého (31: 107–155). Ten po smrti Františka Halase na konci roku 1949 ztělesňoval pro Škvoreckého spolu s Jiřím Kolářem orientující uměleckokritickou osobnost v mikrostrukturách tvořících se spontánně vně oficiálního komunistického kulturního provozu. Chaloupecký oblíboval některé Škvoreckého prózy, ale se soudem o *Zbabělčích* si dle zachované korespondence dával načas, jak o tom svědčí zmínky v dopisech z července až září 1951 (31: 129, 137, 143, 147). Na konci října mohl konečně Škvorecký napsat, že kritik „poslal Zbabělce pečlivě zabalené a odeslané z Prahy, ale bez jediného řádku, buď ho tak rozčarovali, nebo zhnusili, nebo chce vzbudit tajemství, nevím, a — ve světle brzkých zítřků obzvláště [tj. blížícího se nástupu na vojnu] — je mi to jedno“ (tamtéž, s. 149). Na začátku prosince pak autor už z kasáren v Mladé napsal Dorůžkovi, že Chaloupecký mu poslal dopis, „jehož stručným smyslem bylo asi tolik, že pravda a upřímnost není totéž a že nelze upřímně říkat pravdu. Nevím; rozhodně nechci tvrdit, že jsem v *Zbabělčích* řekl bůhvíco, ale o těch několika věcech, které jsem chtěl říct, jsem snad pravdu řekl, a to docela upřímně. Jinak mi ta formulka připadá příliš mystická. Je tu ovšem asi hlavně ten generační rozdíl a rozdíl v životních zkušenostech a věcech, které milujeme, ale nemohu si pomoci, mám dojem, že to Ch. nečet příliš pozorně, rozhodně to snad stojí za trochu obsírnější posudek, než je ani ne dvoustránkový dopis. Zatím jsi takové věci, které tam jsou a které jsem chtěl, aby je čtenář cítil, jako třeba postava maminky, daydreaming, ovzduší jazzového věku za protektorátu,

dialogy kluků a holek, ty věci jsi pochopil jenom Ty a to mě povzbudilo“ (tamtéž, s. 154–155).⁴ Z dalších dopisů vyplývá, že strojopis *Zbabělců* četl hudebník a skladatel Jan Rychlík (v únoru 1952, s. 168) a po zápůjčce od Dorůžky překladatel Zdeněk Urbánek (v dubnu 1953, s. 205).

Jistou stopu o cirkulování strojopisu *Zbabělců* představují dále zmínky ve vzpomínkách Bohumily Grögerové a Josefa Hiršala *Let let*, psaných v sedmdesátých a osmdesátých letech jako quasideník z let padesátých a šedesátých. Jeden ze zápisů k roku 1956 uvádí: „— dnes jsem se dověděla, že Errol je pseudonym Josefa Škvoreckého ze Světové literatury. Píše pod ním své povídky ‚Konec Biga Šálka‘, ‚Zákony džungle‘, ‚Divák v únorové noci‘. Nejvíce mne zaujaly velké novely ‚Zbabělí‘ a ‚Tankový praporek‘, skvěle napsané, se zřetelnými autobiografickými rysy“ (HIRŠAL–GRÖGEROVÁ 2007: 145). V druhém zápisu, situovaném do roku 1957, stojí: „— o tom, že Josef Škvorecký píše pod pseudonymem Errol originální a silnou prózu, jsme věděli nejméně už čtyři roky. Četli jsme jeho povídky i romány, uchvacující svou spontaneitou. Kolář se tehdy vyjádřil, že jednou Škvorecký a ten kluk z Libně (čímž myslel Hrabala) utlučou čepicema celou současnou českou prózu. Před nedávnem jednal prý Škvorecký o vydání některých svých prací v Mladé frontě. A Josef Träger, bývalý ředitel Melantricha, napsal prý dokonce kladný posudek na Konec nylonového věku a na Zbabělé. Teď četl Konec nylonového věku Kocourek [tj. šéfredaktor nakladatelství Československý spisovatel] a projevil zájem o další Škvoreckého díla. Půjčil jsem mu tedy dva tlusté strojopisné svazky románu Zbabělí, které jsem sám měl od autora. Po menších úpravách prý román vyjde. Byl zařazen do edičního plánu pod titulem Zbabělci. Když jsem ti o tom vyprávěl, nevěřila jsi svým uším“ (tamtéž, s. 183).⁵

-
- 4 O čtvrtstoletí později vzpomněl Škvorecký na kritikův úsudek ve zkráceném modu obdobně: „...já už nevím, co Chalupecký tenkrát napsal, protože mě to otrávil. Prostě mi Zbabělce hodil na hlavu a já se avantgardním autorem nestal“ (7: 175). Sám přitom výraz „avantgardní“ mínil vůči Chalupeckého modernistickému pojetí ironicky. To koresponduje s jeho distancí, která je z dopisů roku 1951 patrná vůči poetikám autorů jako Jan Hanč nebo Henry Miller (31: 106, 138).
- 5 Rozdíl ve znění názvu strojopisu je u Hiršala a Grögerové dokonce tematizován (*Zbabělí* a *Zbabělci*), ale Škvorecký si po vydání v roce 1998 nevzpomínal, že by kdy adjektivní podobu titulu někdy slyšel, natož že by ji sám použil (v korespondenci s Lubomírem Dorůžkou je román důsledně jmenován jako *Zbabělci*). Nicméně zcela vyloučit, že některý ze strojopisných opisů v polovině padesátých let název *Zbabělí* nést mohl, zřejmě nelze.

Dostupné archiválie ukazují, že tento strojopis, sestávající ze dvou konvolutů A4 o 325 a 368 stranách, resp. některý z jeho průklepů, byl nakladatelství Československý spisovatel skutečně předložen. Do edičního plánu byl zařazen poté, kdy cenzura na podzim 1957 odmítla schválit novelu z roku 1950 *Konec nylonového věku*, kterou nakladatelství už anoncovalo v dobovém tisku jako plán připravovaných publikací na rok 1958 (vydána byla nakonec až na konci roku 1967).⁶

Při redakci strojopisu *Zbabělců* zohlednil Škvorecký výhrady formulované v lektorském posudku Josefa Trägera, vypracovaném pro nakladatelství Československý spisovatel a datovaném 3. 11. 1957. Autor dobrozdání psal o „průměrných lidech“, kteří „přímo sadisticky mučí zajaté gestapáky“. Spisovatel si podle něho „málo všiml komunistické účasti na událostech květnového týdne, která musela být významnější, než jak ji zaznamenal“. Přema „prožije sice hrdinskou akci s Dannym, ale je to akce osobní a povýtce soukromá, partyzánská, jako by Náchod neměl organizované ilegální komunistické buňky. Po této stránce by mělo být vyprávění doplněno podle skutečnosti a ovšem věrohodně. [...] Nevyslyšená Dannyho přichylnost k Ireně, která vlastně není láskou, ale sněným vztahem, nebrání Dannymu, aby se nepokoušel o přitažlivou služtičku Mici, ale přitom zvláště tady se projeví podivný Dannyho pocit lásku si spíš představovat než ji prožívat v její prozaické podobě. [...] Jde o část mládeže, kterou neinspiroval komunismus se svou posilující perspektivou lidského pokroku a velké budoucnosti [...]. Román by potřeboval definitivní redakci, než bude vydán. Posloužilo by mu, kdyby byl proškrtán a zhuštěn. V předloženém znění dělá zbytečně dojem románového materiálu, zkrácení by podtrhlo jeho slovesné hodnoty. Také množství mastných slov volá po omezení; čtenář by byl nevhodně na ně upozorňován, kdyby na ně měl při četbě neustále narážet; také tady platí: méně by znamenalo více! Pro věrohodnost by bylo potřeba promyslet komunistickou účast na náchodském květnovém převratu; jsou o ní jen narážky (ojedinělé a partyzánské akce na nádraží!), ale pak se z vyprávění náhle a vůbec vytrácí“ (cit. dle BAUER 2000b).

6 Peripetie s přijetím strojopisu *Konce nylonového věku* v Československém spisovateli a s jeho následným zamítnutím na cenzurním úřadu vylíčil barvitě několikrát sám Škvorecký, v článku *Jak aplikovat západní techniku* (1976; 14: 305–305), v *Samožerbachu* (1977; 7: 176) nebo v Autorově poznámce (k jiným textům než ke *Konci nylonového věku*) (1994; 2: 396). K tomu srov. dále PŘIBÁŇOVÁ 2012, ŠÁMAL 2015, ŠPIRIT 2021.

Nelze jasně určit, která místa strojopisu opravoval Škvorecký v přímé souvislosti s těmito připomínkami a která korigoval předtím nebo potom při běžné redakční práci.⁷ Každopádně byly redukovány především pasáže s nejčastěji se vyskytujícím motivem románu, introspekci hlavní postavy. Dannyaho sebezpozorování, které i po všech předchozích škrtech zůstalo dominujícím prvkem Zbabělců, zabíralo v rukopise, resp. strojopise mnohem větší plochu (např. *Najednou na mě padl celý den. A celý život. Zase do postele. A zítra zase vstát. A zase pořád takhle dál a pořád stejně a bát se smrti nakonec. Už nikdy mě to nebude bavit. Říkal jsem si, že mě to zase bude bavit, ale teď se mi zdálo, že už nikdy ne. Cítil jsem únavu a teď ne už příjemnou. Jenom jsem toužil spát. Lehnout si, zhasnout, zavřít oči v chladných polštářích, rozvřít si v hlavě myšlenky a pak to vypnout a usnout. Stáhl → Stáhl ● Šel jsem do kuchyně. Maminka tam nebyla, ale na vařiči byla konvice s vodou na čaj a vedle sítko s čerstvým čajem. Maminka na mě myslila. Zapnul jsem vařič a šel jsem pro noviny. Ale nebyly ve schránce. Asi zas nepřijel žádný vlak. To mě taky otravovalo, čekat, až se čaj uvaří. Díval jsem se na konvici a z hrdélka začla vystupovat pára a ozvalo se bubláni. Tak jsem vypnul vařič, vytáhl jsem z kapsy kapesník, sňal jsem opatrně konvici a nalil jsem vařící vodu do připraveného šálku. Čaj byl zlatožlutý a voněl. Postavil jsem prázdnou konvici na stůl a osladil jsem čaj. V kuchyni bylo ticho. Uvědomil jsem si, co to dá člověku práce, jenom než se nají. Ale obvyčejně to dělala maminka. Pak jsem šel do spíže pro rohlíky. Přinesl jsem si dva. Ve spíži byl taky balíček másla. Vzal jsem ho, abych si s ním namazal rohlíky. Položil jsem máslo vedle rohlíků na stůl a šel jsem ke kredenci pro nůž. Otevřel jsem zásuvku a vyňal jsem nůž. Nože v zásuvce zacinkaly. Samá práce. Zavřel jsem zásuvku a pohlédl jsem z okna. A tu mě to → Odešel jsem do kuchyně, postavil jsem vodu na čaj, přinesl jsem ze spíže rohlíky a začal jsem si je mazat máslem. Samá práce. Podíval jsem se z okna a tu mě to ● řekl jsem a věděl jsem, že já to neudělám. A že Přema to ale udělá. Jenže Přemovi nešlo o to, o co šlo mně. O co šlo mně, jsem dobře nevěděl, ale najednou se mi to vyjasnilo, jak jsem stál a hleděl jsem na Přemův polomongolský obličej pod masaryčkou. Mně šlo o to, vidět věci. Co nejvíc a co nejdivnějších věcí. Jak esesácký tank otáčí kopuli a střílí. A jak pan Matátko a Bayerle a Chudoba prchají z pivovaru, když se ozvalo střílení. A jak pod lucernou sedí zamklý hlouček, čekající na popravu. Vidět to všechno, o to mně šlo. A viděl jsem to. ¶ „Tak → řekl jsem. „Tak).*

7 K jejich podrobnému výčtu srov. 35/2: 50–193.

Z motivického pole sebezpozorování zdůrazněme dále škrty v následujících oblastech:

— úryvky tematizující přímo uvědomování si pocitu (např. *se Zdeňkem a bylo to moc filmové a moc příjemný pocit. Měl jsem to zase. I s tím osamocím. V kůlně → se Zdeňkem a já byl sám a sám a sám. V kůlně ● s tímhle tak nespokojil,“ řekl jsem a myslel jsem, jak by to vlastně bylo. A najednou jsem měl zas ten pocit, že mi to je úplně jedno, že Irena chodí se Zdeňkem, a vůbec jsem najednou netoužil po tom, mít s ní něco. Vůbec jsem najednou netoužil s někým něco mít. Láska a vůbec všechno bylo najednou pryč. Najednou bylo zas lepší na to všechno myslet, na ta zajímavá dění, dráždit se tím, najednou bylo lepší, že mám k Ireně tu nešťastnou lásku, než kdybych měl šťastnou, najednou to bylo docela dobré, sedět v kůlně a kecat o tom s Boušou. → s tímhle jen tak nespokojil,“ řekl jsem. ● Ten anglický pocit byl ve mně, mezi nima. Narazil → Narazil),*

— pasáže popisující vztah mluvčího k Ireně (např. *Byly to krkolomné podniky a já jsem se jich nikdy neodvážil, ačkoliv mě kluci zvali. A ačkoliv bych se jich byl zúčastnil velmi rád. Hrozně rád bych byl viděl Irenu nahou. Zdálo se mi, že bych vlastně nic tak rád na světě nechtěl jako vidět Irenu nahou. Leda spát s ní. Ale, nebyl jsem si najednou zase jist, jestli to bych chtěl rači než vidět Irenu nahou. Zdálo se mi skoro, že rači bych viděl Irenu nahou. Všechno zmizelo a představoval jsem si ji. Bylo to příjemné. Byl jsem přece jenom plný Ireny. Pak jsem zas přišel k sobě, ponívač dveře jedné → Dveře jedné ● aniž by se ohlédla. Měl jsem pocit, že dovedu dokonale řešit situace. Rozešli jsme se v správné chvíli, dokud ještě trvala správná nálada a právě když správně vyvrcholila. Najednou jsem byl Ireně vděčný a najednou, když už byla pryč, se mi zdálo, že to všechno bylo vlastně pěkné. Otočil jsem se a šel jsem zvolna k městu. Cítil jsem → ani se neohlédla. Otočil jsem se a šel jsem zvolna k městu. Otrávenost mě přešla a cítil jsem ● lepší, a vůbec i jinak, věděl jsem docela jasně, že to je pitomost a že jenom žárím a že on je docela stejně dobrý jako já, že je nakonec stejně dobrý každý, kdo není zrovna kdovíjaký vůl a kdo přijde dřív a kdo má víc štěstí ve svém osudu, a že on si vystavěl kolem Ireny zeď, kterou prostě já nemůžu přelízt a z které ona nemůže ven, a hrozně jsem zažáril, jak jsem si představil to jeho tělo napresované do kalhot, jak je v noci s Irenou a jak je s ním Irena nahatá, a sklátilo mě to, že se mi zdálo, že už pro mě vůbec nemá život cenu a že jsem ho projel, a jak mi bylo do breku, tak jsem viděl chlapa s helmou a s automatem přes rameno, šel přes trávník podél stohu a ve mně se zas všechno převrátilo a řekl jsem si why should I care a po těle se mi rozlil*

blahý pocit ztracenosti a té dokonalosti, s jakou se mi zdálo, že mám život zvoraný, a byl jsem rád, že ho mám tak dokonale zvoraný, a jako kdyby kolem mě fičel vítr a kulky španělských fašistů a já byl sám a mezi chlapy v mezinárodní brigádě nebo někde kdoví na jakých zatracených, od Boha opuštěných bojištích, Irena byla najednou marná a nedůležitá a malinká před tím pocitem prima beznaděje. A já jsem řekl Zdeňkovi „nazdar“ a sed → lepší, a vůbec i jinak. Řekl jsem Zdeňkovi „Nazdar!“ a sed),

■ říše erotiky a autoerotiky (nejdelší — devítistránková — vypuštěná pasáž se týkala večerní schůzky s Mici, na niž se dívka dostaví, v přítomném vydání by byla na s. 244;⁸ dále např. *Na chvíličku mi bylo trapně, ale pak jsem ji líbnul. Pootevřela pusu a ucítil jsem dotyk jejího jazyku. Vzrušilo mě to hodně. Pak se ode mě odtrhla a rychle vstala a řekla: „Pojď.“ Dostal jsem na ni hrozný vztek, protože já jsem nemoh vstát tak beze všech obtíží, protože to na mně bylo vidět, že jsem vzrušený, a mně to nebylo příjemné, aby si toho všimla, a pak se taky mizerně šlo, ale ona už byla pár kroků přede mnou, musel jsem ji dohonit, strčil jsem ruku do kapsy a trochu jsem si popotáh kalhoty a trochu jsem se předklonil a připojil jsem se k ní. Vyšli jsme z parku. Ireniny šaty → Líbnul jsem ji. Za chvíli pootevřela pusu a ucítil jsem dotyk jejího jazyku. Vzrušilo mě to hodně. Pak se ode mě odtrhla a rychle vstala a řekla: „Pojď!“ a obrátila se a utíkala pryč. Hnal jsem se otráveně za ní. Její šaty ● po pokoji a myslel jsem na věci. V té posteli s ním spala a snažil jsem si to představit. A věděl jsem, že už mnohokrát. Snažil jsem si představit Irenu, jak je se Zdeňkem, jak jsou přilepení na sebe a líbají se. Otrásl jsem se. Lepší si to nepředstavovat. Ale zase mi to lezlo na mozek. Pořád a pořád. To, jak jsou spolu v posteli. Jak je Irena nahá a Zdeněk taky a jsou spolu zpoceni a tisknou se na sebe, vnitřnosti se mi stahovaly a v hlavě jsem měl tlak. A kolikrát už to bylo. Stokrát. A já nic. Ani jednou. A jak jsem ji přece, Bože, miloval, Irenu, Irenku, miláčka, sladkou skvělou mizernou mrší Irenu s červenou pusou a s ňadrama a pěknou zadničkou. Bože. Pak jsem přemýšlel, jestli je Irena úplně nahá, když za ním přijde, nebo jestli si stahuje jen sukni, a co on, a myslel jsem čím dál tím sprostějc a čím dál tím tím mň jsem měl sílu se tomu bránit a bylo mi jako v pekle. S napětím všech sil jsem se obrátil na Irenu. Usmála se na mě. → po pokoji. ● a vyšpuluje břicho, a najednou jsem byl vzrušený. Cítil jsem to a viděl jsem to. Začlo mi být velice příjemně a hned zas nepříjemně z té touhy, protože jsem začal myslet na Irenu.*

8 Úryvek zde nepublikujeme, čtenář ho nalezne buď v Revolver Revui č. 32 z roku 1996 (s. 7-13), nebo v kritické edici rukopisu *Zbabělců* (35/1: 260-269).

Na její tělo. Koukal jsem se do zrcadla a viděl jsem najednou její tělo, bílé, hladké a mokré, hezky vedle mě ve vaně, jak jí objímám, jak cítím její vlhkou, mokrou hladkou kůži všude po těle, její hladká záda a měkká řadra na prsou a jemná stehna, a jak jsem s ní a objímáme se pevně a je mi bláze, pořád víc a víc a jsme těsně u sebe a v sobě a pak jsem zas přišel k sobě a viděl jsem jenom svoje hladké a mokré tělo v zrcadle a žádnou Irenu a žádná řadra jsem necítil, jenom svoji vlastní ruku v chladnoucí zínce a bylo mi z toho nepříjemně. Přestal jsem být vzrušený a pustil jsem znovu sprchu. Voda mi stékala po hlavě a ramenou a po bříše a po zádech a smývala se mě pěnu. Byla už hodně chladná, skoro studená. Zastavil jsem sprchu a začal jsem se třít ručníkem. Už mi zas bylo dost dobře. Pocit svěžesti, jako vždycky po koupání, mě uklidnil. A co. Nakonec je pohlaví jenom nesmysl a jde bez toho být taky. A co bylo na Ireně tak zvláštní. Tak jedinečné, co na jiných holkách nebylo? Nic. Ale přece jsem věděl, že na ní něco bylo. Něco, co jsem sám nevěděl. Ale bylo to na ní. Když jsem myslel na ní, nešlo mi to, představit si, že bych něco mohl mít s nějakou jinou a že by to bylo takové jako s Irenou. Ale přece zas, když jsem byl s Hannií nebo když jsem viděl Mici v bílém čepečku nebo Věrku Bayerlovou v hedvábných plavkách, tak se mi chtělo mít s nima věci a vůbec jsem nemyslel na Irenu. A když mě Irena líbla v parku, tak to bylo stejné jako s každou, když jsem cítil její pusy na své a její sliny, a vůbec v tom nebylo nic zvláštního, ale když jsem zas byl pryč od ní, s Boušou v dřevníku, anebo když jsem ji viděl v tom zmateném davu u barikády, nebo jak šla v zapadajícím slunci od pošty přes náměstí, tak jsem zas po ní toužil a zas byla jedinečná a jediná Irena. Byl to blázinec. → a zatahuje břicho, a začal jsem myslet na Irenu. Na její tělo. A jak bychom mohli spolu žít. Byl jsem mladý, aspoň to tělo bylo mladé, a Irena taky, a byla to děsná škoda, že to moje hezké tělo tady žilo tak neužitečně a pro nikoho. Miloval bych ji. Moje tělo by ji milovalo. Tohle přece byla láska, to moje tělo s tím nasazením v kyčlích a Irenina hladká, mokrá, bílá kůže, nic víc, nic víc, nic víc. Ale co to potom bylo, když takové tělo měla taky Lucie a Evka Mánesová a Helenka a Mici a když to nic jiného nebylo? A nebylo to nic jiného. Byl to blázinec. A jakmile jsem si zas vzpomněl na Irenu, viděl jsem ji najednou v tom zmateném davu u barikády a hned zas, jak jde v zapadajícím slunci od pošty přes náměstí, a zas jsem toužil po ní a zas to byla jedinečná a jediná Irena. Byl to blázinec,

■ segmenty s obecnými úvahami (např. vojáků. Vyplňovaly mezery v korodonu, který se rychle roztahoval. Byl to impozantní pohled. Tohle byla válka. Tak tohle byla válka. Tohle bylo ve všech těch městech, v Minsku a Voroněži a Kyjevě a Stalingradě. Tohle. A kolik let. A my na to museli čekat, až teď,

a teď to stejně hned skončí. Vojáci se blížili v mrtvolném tichu. → vojáčků. Blížily se v mrtvolném tichu. ● holkám. Všechno na světě. I ten saxofon byl kvůli nim. Kvůli tomu, abych hrál v baru a s reflektorem na mě otočeným a abych měl povytažené kalhoty a nohy v hedvábných fuseklích a aby se mi saxofon lesknul a dole seděla Irena a dívala se na mě. Jenže na saxofon jsem hrál rád. Ano, vlastně to nebylo tak. Vlastně to bylo tak. Člověk všechno na světě dělal kvůli holkám. Všechno a každý člověk. Kvůli nim psali kluci básničky a romány a učili se na pozouny, i když na to byli tupí a patlali se na chemických praktickách v gymplu, aby jim s tím mohli imponovat, a trénovali běhy na stadionu a fotbal v Bílovsi, to všechno bylo nakonec kvůli holkám, záleželo jen na tom, že někteří → holkám. A všichni kluci. Jenže někteří),

— pasáže s myšlenkami na budoucnost (např. nestane,“ řekl jsem. Tohle už nebylo příjemné, protože to byla moc velká fantazie. Nevěřil jsem, že bych v revoluci zhebnul. Šlo to, myslet si o tom v duchu, ale když se to řeklo, tak to bylo trapné. → nestane,“ řekl jsem. ● já jsem, ano, já jsem to vždycky všechno jen hrál a teprve pod tím jsem žil, to, co jsem dělal a mluvil, jsem jenom hrál a žil jsem jenom v sobě, nějak v mozku, v tom, že jsem myslel a že jsem cítil, že všechno, co dělám, dělám správně a že jsem měl radost ze všeho, co bylo, a těšil jsem se na to, co bude, jako kdybych byl jen divák v divadle a jenom se bavil na představení a čekal, až skončí a pak teprv šel a začal žít svůj skutečný život, myslel jsem na sebe → a myslel jsem na sebe ● Napadlo mi, že už to možná dlouho dělat nebudu. A to bylo dobré. Začal jsem se těšit na budoucnost. Hrálo mě, že jsem s maminkou tak pěkně mluvil a že bude po válce a půjdu do Prahy. Praha byla plná něčeho, na co jsem se těšil. Na tu neznámou holku, co tam někde je, a všechno ostatní. Začal jsem o tom příjemně myslet a slezl jsem se schodů a v ulici byl večer, slunce skované už za domy a prořídlé proudy uprchlíků se pořád ještě hýbaly na západ. Bylo šest hodin. Rozhodl → Rozhodl),

— úseky s představami vysněných dějů (např. Revoluce. Šest skopčáků s automatama a stačilo to vyklidit půl města. Samozřejmě. Největší pitomost byla představit si, jak páni dělají povstání. Pan Grym a pan Hrudík a pan doktor Chudoba se skřipcem. Jedině Přema. Ano. Přema a jeho gang. Ale ten seděl ve skladě a čistil zbraně. Rozhodně půjdu na vlastní pěst. Kdepak s městským povstaleckým komitétem. Ani by si nevystřelili. Rozhodně. A pak se bude střílet. Pak si Němčící nebudou takhle střílet. Seskákají s auta, jeden spadne s kulkou v břiše a budou se krýt pod autem. A kluci z oken rohového domu a za protitankovou překážkou u Nováků do nich vyprázdní svoje zásobníky. Bude to

pekelná palba. Jak se rozlehl ten jeden jediný výstřel z revolveru. Z automatu to bude pekelná palba. Auto chytne a kluci přikrčení a s automaty vyskákají z oken a vezmou to útokem. Někdo hodí granát. Odtrhl jsem se → Odtrhl jsem se ● Táhli jsme se pomalu po dvoře. Všude procházely hloučky s rukama v kapsách a neměly zřejmě co dělat. Zbraně úplně zmizely. Napadlo mě, co by bylo, kdyby teď přijelo pár Němců s automatama. Byla by spoušť. Ale byl jsem na to moc otráven, abych myslel. Všechno konečně vypadalo tak bezpečně. → Všude procházely hloučky s rukama v kapsách a neměly zřejmě co dělat. Zbraně úplně zmizely. ● Zajímavé, vůbec mi nenapadlo, že bych moh střílet do těch komunistů. Ale to vlastně nebylo zajímavé. To bylo samozřejmé. Nikdy jsem nesnil o střílení do nějakých komunistů-civilistů. Zato jsem hodně snil, jak střílím do vojáků. Jak jsem skrčen za barikádou a skládám útočící řadu Němčků, jednoho po druhém. Uviděl jsem se → Uviděl jsem se),

— pasáže s retrospektivami dávných událostí (např. A jejich Miruna do mě byla zamilovaná a on to věděl, protože kvůli mně jednou chtěla skočit pod vlak. A major Šlajs si tenkrát přišel se mnou osobně promluvit, já byl v septimě a dělal jsem, že mi to dělá starosti, a zatím to byl velmi příjemný pocit. To, že se chtěla kvůli mně zasebevraždit. A že se nezasebevražдила. Otočil jsem se → Otočil jsem se ● šiku. To é mi připomnělo gympl a doktorku Althammerovou, co do nás nalejvala němečinu a hlavně to správné německé é, to Leben, Kaffee, Mehl, Fehler, Weg, a nutila kluky, aby pořád víc a víc zužovali hlasivky, až se jim místo ich lebe ozývalo ich liebe, a Althammerka se jim chechtala a mučila je s tím. No, ale Althammerka byla teď kdovíkde, někde v Budějovicích nebo kde na nějakém německém lyceu, byla to dobrá bába a vyžadovala nazpaměť jenom životopis des Führers, kdežto ty Göringy, Goebblesy, Johsty, Streichery a podobné pitomce přezírala. → šiku.)

Při redakci strojopisu byly dále eliminovány slohové útvary jako dialogy, popis činnosti, resp. pozorování provázené často soustředěním na fyziognomii postav. Škrtnuty nebo neutrálnějším výrazem nahrazeny byly také vulgarismy, resp. vulgární konotace (např. „Holky sou svině,“ řekl jsem. → „Holky sou potvory,“ řekl jsem. ● úplně lesklý potem. ¶ „Do prdele,“ řekl a roztáhl nohy. Sesedli jsme se kolem něj. ¶ „Ten vůl,“ řekl Jarýk. ¶ „Co nadáváš?“ řekl Stéza. „Obdržels pokyny vo bojový technice, tak drž hubu.“ ¶ „Neser,“ řekl Pápen. Bylo vidět, že není v náladě. ¶ „Neješ snad spokojenej?“ řekl Stéza. „Joydo, di říct fotrovi, ať dá Pápenovi soukromou hodinu v bojový technice.“ ¶ „Neser,“ opakoval Pápen. ¶ „Teda váš fotr je ale vůl, Joydo,“ řekl Jarýk. ¶ „Ale za tohle von nemůže,“ řekl Joyda. ¶ „Nemluv. Tohle je akorát z jeho hlavy.“ ¶ „Seví,“ řekl Stéza. „Až

poženem útokem, tak nás starej Šilhánek vrátí, dyž nepudem všichni stejnou nohou.“ Pak → úplně třpytivý potem. ¶ „Krucinálřagot,“ řekl a roztáhl nohy. [...] drž hubu.“ ¶ „Jebem ti mať,“ řekl Benno. Vojenský výcvik zapůsobil i na jeho nadávkový slovník. ¶ „Nejseš snad spokojenej?“ řekl [...] technice.“ ¶ „Jebem ti boga,“ řekl Benno se zavřenýma očima skoro pro sebe. ¶ „Teda [...] ¶ „Nemluv. Tohle je akorát tak z jeho hlavy.“ ¶ [...] vrátí, abysme šli všichni stejnou nohou a v zákrytu.“ Pak),

■ místa, která komunistická cenzura vnímala jako přímé či možné politické narážky (např. jen Masaryk a Einstein → jen Sokrates a Einstein ● království Tvé, buď vůle Tvá jako na nebi tak i na zemi, chléb náš vezdejší dejž nám dnes a odpusť nám naše viny, jakož i my odpouštíme našim viníkům, a neuveď nás v pokušení, ale zbav nás od zlého, ámen, a modlil jsem se to soustředěně a s pozorností, ani ne že jsem byl zbožný, ale protože jsem to chtěl mít rychle za sebou, a abych to nemusel opakovat, kdybych se to nepomodlil dost zbožně, a pak jsem si zase představil hezkou Panenku Marii a modlil jsem se zdrávas Maria, milosti plná, Pán s Tebou, požehnaná Tys mezi ženami a požehnaný plod života Tvého Ježíš, uklonil jsem se v duchu a honem jsem si představil Irenu, → království Tvé, představil jsem si Irenu, ● pozor,“ řekl Krpata a začuměl se na nás. Už to začlo. Tak tohle je život v disciplíně. Tohle mě čeká, pomyslel jsem si. Tak na mě budou teď řvát zas Češi, pro změnu, pomyslel jsem si. Dřív Němci a teď zas Češi. Všechno bylo stejně blbě. Narovnali jsme se otráveně do pozoru a Krpata na nás výhružně čuměl. → pozor!“ zařval Krpata a začuměl se na nás. Narovnali jsme se otráveně do pozoru a Krpata na nás výhružně vejral.). Při zvýraznění motivu „chlapů s rudou páskou“ reagoval Škvorecký zjevně na výše citovaný lektorský posudek (např. Jeden z nich měl na nich pověšený automat. Vběhli → Jeden z nich měl na nich pověšený automat a na rukávě rudou pásku. Vběhli ● bez čepice a komandoval lidi dovnitř. Chlapí → bez čepice, a vedle něho jiný chlap s rudou páskou. Chlapí). Dále autor omezil nebo vypustil vzpomínky na židovské postavy (srov. ŠPIRIT 2011: 232–236) a posílil naopak profil Dannyho jako relativně sečtělého vypravěče: oproti vzácným literárním narážkám v rukopise v dalších pramenech realie tohoto druhu přibývaly.

K diametrálně opačnému vyznění příslušné pasáže sáhl Škvorecký při redakci strojopisu

■ na konci třetí kapitoly, v momentu Dannyho sebezpytování o schopnosti k lásce (že vlastně nikoho nemiluju, ani Irenu, a že snad na to nejsem udělán, ale hned → že vlastně miluju Irenu, ale hned),

■ v šesté kapitole během vypravěčova odchodu z nemocnice, kdy namísto pocitů štěstí zakouší Danny vlastní trapnost (ze *sálu. Bylo tam moc lásky k bližnímu a ve mně se zas probudila lítost, že jsem si nevystřelil. Nadhodil jsem si automat na zádech a vykročil jsem chodbou. Moje kroky se po ní těžce ozývaly a nemocní ve dveřích pokojů na mě zírali mlčky a poděšeně. Šel jsem sám, tou chodbou, špinavý mezi čistými, ozbrojený mezi neozbrojenými, a už zas mi bylo dobře. Východ byl prázdný a auto odjelo. Vypadl jsem ven, na zavlhlé dláždění vozovky, a přede mnou se rozklenula západní obloha s mráčky a barevným nebem. Slunce se už chýlilo k západu, vzduch byl chladný a svěží po dešti. Nadýchl jsem se ho zhluboka. Pocítil jsem se šťastný a silný a vykročil jsem dlouhými kroky na vozovku. Odněkud → Bylo tam moc opravdu práce a já si ani nevystřelil. Nadhodil [...] ozbrojený mezi neozbrojenými, a bylo mi trapně. [...] Nadýchl jsem se ho zhluboka a vykročil jsem dlouhými kroky na vozovku. Odněkud*),

■ při mučení zajatých příslušníků jednotek SS (zatímco v rukopise je akce výsledkem holé lidské krutosti, od redakce strojopisu je vnější motivována čerstvým zločinem SS-manů, a konání kostelecké domobrany v pivovaru se tak posouvá do polohy v zásadě ospravedlnitelné rovnocenné odvety)

■ a v závěru předposlední kapitoly, kdy se Dannyho pocity vyrovnanosti a odhodlání mění v sebelítostivé zoufalství (v posteli. *Skulil jsem se pod peřinu a zavřel jsem oči. Bylo mi hned líp. Začal jsem zas myslet. Koneckonců nebyl život zlý. Irena byla sladká. A i když se Zdeněk vrátí. Co. Když jsem se na to díval, na všechno, viděl jsem, že to všechno bylo velmi zajímavé, to, co jsem viděl a prožil, ti kluci se svými názory a trable a láskami a ty překrásné dívky se starostmi a šaty a s hlavou na dně plnou nemravností a vůbec, všechno že bylo zajímavé na světě, všechno do nejabsurdnějších podrobností, a já jsem byl za to hrozně vděčný, že jsem na světě a že můžu žít a všechno to vidět. Ne, věděl jsem, že život nemá smysl, a život opravdu neměl smysl, to ne, ale on taky nepotřeboval mít smysl. On byl i bez smyslu nesmírně zajímavý a dobrý k žití. Myslel jsem na Irenu a na to, že třeba Zdeněk zas přijde a že s ním Irena odejde a vezme si ho, ale připadalo mně to teď docela snesitelné, a pak jsem myslel na svoji budoucnost, co bude, na plány, jaké jsem míval, ještě nedávno a možná ještě teď, jak jsem třeba chtěl jít do Hollywoodu a udělat kariéru a mít aféry s krásnými herečkama. A pak jsem myslel, že jsem ale vlastně nechtěl udělat kariéru kvůli těm herečkám, ale proto, abych se pak moh vrátit domů, do Československa, a aby se tu na mě pak holky lepily, ano, protože celý svět byl plný holek. Vlastně všechno byly jen holky. Jinak mě na světě nic nezajímalo. Ani v životě. Jinak mě v životě nic jediné a doopravdy nezajímalo. Ano. Ale nestál*

jsem ani tak o to milování s herečkama, jako o to vytahování před pražským holkama, ne o milování s nima, hlavně o to vytahování. A o vytahování před Irenou, ale taky o milování s ní. O moře milování s ní. A myslel jsem na ni zas a jak všechno bude, jestli se Zdeněk vrátí, a myslel jsem, že se vrátí a že já budu pořád marně po ní toužit, ale nebylo to teď těžké, si to myslet, když jsem byl velice unavený. Vzpomněl jsem si → skulil jsem se pod peřinu a zavřel jsem oči. Dnes jsem nemohl myslet na nic než na Irenu. Ležel jsem a zdálo se mi, že z toho asi umřu. Že to není možné, žít dál s takovouhle bolestí. Vzpomněl jsem si).

Samostatnou množinu úprav tvořily proměny vlastních jmen. Rozdíl v pojmenování postav a míst mezi rukopisem a dalšími prameny (zejména při redakci strojopisu po lektorování) nebyly vždy prostou diferencí od autentických občanských jmen a místních názvů; někdy se s nimi kryly (např. rodina Bayerlových → Mánesových, starosta Kaněra → Prudivý, Dobrošov → Černá hora, Hronov → Chodov, Kamenice → Jiráskova třída nebo Náchod → Kostelec), ale v řadě případů použil autor fiktivní pojmenování už v rukopise, a to zůstávalo buď stabilní (kromě Dannyho a Ireny např. Benda, rotný Krpata, správce lázni pan Mědílek nebo německý kontrolor Uippelt), anebo, a to v daleko větším množství, bylo dále měněno (srov. podrobněji 35/2: 42–49). Druhou plošnou úpravou byl posun od dialogů vedených v páté, šesté a osmé kapitole mezi Dannym a západními vojáky v angličtině k promluvám zapsaným převážně česky. V rukopise byly všechny takové rozhovory zaznamenány v angličtině, do češtiny je autor převedl při redakci strojopisu pro nakladatelské řízení, v originálním znění ponechal většinou jen vstupy každé situace (jako *Welcome, Sure, I know* apod.) a vlnovkou pod příslušnými replikami pak vyznačil, že v sazbě mají být tyto promluvy tištěny kurzivou, což všechna knižní vydání akceptovala. Pokud autor vzácně ponechal dialog v originále (což se týkalo hlavně osmé kapitoly), dal jeho český překlad v závěrečných vysvětlivkách.

Ještě předtím, než *Zbabělci* po docela svižném lektorském a cenzurním řízení na konci roku 1958 vyšli, publikoval Škvorecký (pod pseudonymem Josef Pepýt) ve strojopisném almanachu Josefa Hiršala a Jiřího Koláře *Život je všude* (1956 nebo 1957) ve shodném textovém znění s rukopisem první kapitoly *Zbabělců* pod názvem *Jednoho dne v máji* a s podtitulem „kapitola z románu“.⁹

9 Tiskem HIRŠAL–KOLÁŘ 2005: 51–80, srov. též zmínku in HIRŠAL–GRÖGEROVÁ 2007: 172.

Jako překladatel nebo esejista publikoval Škvorecký pozvolna od roku 1955, vesměs v časopisech spojených se Státním nakladatelstvím krásné literatury, hudby a umění (SNKLHU), kde od roku 1954 pracoval v redakci angloamerické literatury. V lednu 1957 pak tiskem debutoval i jako prozaik, když v měsíčníku Květen otiskl povídku *Rasová otázka*.¹⁰ Když o necelé dva roky později vyšli *Zbabělci*, ukázalo se, že text této prózy se shoduje s vyprávěním o mladé nacistce, kterým jedna z postav románu — kamarád z jazzové kapely Lexa — baví ve třetí kapitole své přátele při nočním čekání na další pochodovou hlídku (v této knize s. 143–155). V Květnu nebylo uvedeno, že jde o úryvek z rozsáhlejšího textu. Rukopis *Zbabělců* tuto epizodu sice neobsahuje, ale předpokládá ji, neboť v místě, kde toto vložené vyprávění začíná, stojí pouze: „— Povídka o německé dívce —“ Genezi textu mohou osvětlit zmínky z dopisů z června 1950 ve zveřejněné korespondenci s Lubomírem Dorůžkou, v nichž je řeč o „Rassenfrage“ (31: 53, 57). Nevíme, zda šlo o titul strojopisné prózy, anebo o její hovorové pojmenování mezi oběma pisáckými, ale ze souvislosti je zřejmé, že jde o týž text, resp. text s týmž tématem, jako byla *Rasová otázka*. Dorůžkou čtená verze měla pravděpodobně podobu tzv. povídky v povídce, vyprávění s rámcem, a pisatel vyjadřoval o ústrojnosti této techniky jistě pochybnosti. Škvorecký mu odpověděl: „Ten kec jsem napsal krátce po *Canterburských* a měla to být součást jiné rámcové povídky, která se měla nazývat *Únorové povídky* a měly v ní vystupovat částečně osoby z *Canterburských*, nalézajících se v uprchlickém táboře v Bavorsku. Napsal jsem celkem čtyři takový povídky (Divák měla být jedna z nich), ale pak jsem toho nechal. Od toho zbyl ten úplně neorganický rámeček“ (tamtéž, s. 57).¹¹ Originál povídky *Rasová otázka* je neznámý, nejstarším dostupným zněním, v němž je text Lexova vyprávění zapsán, je strojopis *Zbabělců* (v rukopise i strojopise se postava ještě jmenovala Stéza). Oproti verzi, o níž si v červnu 1950 psali Dorůžka se Škvoreckým, doznala podoba tohoto úseku ve strojopise jistých změn (srov. 35/2: 106). Při redakci strojopisu pro knižní vydání

10 Roč. 2, 1956/1957, č. 5, leden 1957, s. 159–163.

11 „*Canterburskými*“ jsou míněny *Nové canterburské povídky*, strojopis z roku 1947 (srov. úvodní odstavec druhé kapitoly tohoto Komentáře), „*Divákem*“ pak povídka *Divák v únorové noci*, která popisuje 21. únor 1948 v centru Prahy a jejíž vznik klade autor do března 1948. Rukopis této prózy, resp. jeho dokončení, se nachází na prvních 49 listech sešitu, kde po vynechané řádce v polovině strany začíná rukopis *Zbabělců*. *Divák v únorové noci* byl poprvé otištěn v římských Listech (roč. 19, 1989, č. 3, příloha Čtení na léto, červen, s. 220–231), knižně pak in 4: 61–97.

nakonec Škvorecký tuto pasáž nahradil povídkou publikovanou v lednovém Květnu 1957 (a zasazenou do roku 1942), s tím, že před začátek („*Jednou v noci, v takový pěkný, teplý...*“) vsunul Lexovi do úst uvedení, jež děj jeho vyprávění posouvalo o rok později: „*Tak teda. Stalo se to v máji v roce třiadvacátém v Kolíně. Jednou v noci...*“, a upravil rovněž zakončení monologu (se mi vůbec nechtělo vstát. ¶ *Taková hezká ženská, vtělená radost a oblažení života — a tohle z ní udělali. Vzal je čert. ¶ A von je taky vzal, ne? → se mi vůbec nechtělo vstát. Taková hezká ženská, vtělená radost a voblažení života a tohle z ní udělali. ¶ Lexa skončil*). — K textové operaci s *Rasovou otázkou* se Škvorecký vrátil v interview z roku 1964: „Mé první práce jsou autobiografické. [...] Tak například ve Zbabečích vložená povídka o německé dívce (vložená po vzoru Dickensových vložených povídek) je skutečnost. Byla také napsána před Zbabečci.“¹² S uplývajícím časem se konkrétní okolnosti vzniku povídky vytratily, ale literární záměr, inspirovaný anglickým klasikem, v paměti zůstal.¹³ V době příprav edice románu pro Českou knižnici si v roce 1998 autor nevzpomínal, zda měl povídku hotovou už před románem, nebo zda měl jen přesnou představu o textu, který teprve napíše. V dopisu z 23. 12. 1991 sdělil editorovi: „Chtěl jsem zjistit, jestli se v moderním románě dá použít Dickensův zvyk prokládat souvislý text románem nezávislými vyprávěními, které jsou vlastně povídky.“ A pokračoval 11. 3. 1992: „Zřejmě jsem ji napsal extra, už před Zbabečci, a pak jsem ji tam dal, jak jsem Vám psal, zkoušeje, co takový dickensismus udělá.“

3. OHLAS PRVNÍHO VYDÁNÍ

Redakce Československého spisovatele si nezvyklost nebo výjimečnost Škvoreckého románového tvaru v nejistém duchovním ovzduší druhé poloviny padesátých let uvědomovala. Dokládají to nejen pozdější vzpomínky tehdejšího šéfredaktora nakladatelství (KOCOUREK 1990), ale i nakladatelská adjustace prvního vydání. Na přední chlopni přebalu figuroval výklad, který měl

12 Rozhovor s Josefem Škvoreckým, in *Červený květ* 9, 1964, č. 10, říjen, s. 289–292, cit. s. 290; připravil Vladimír Justl.

13 Mimochoodem, ve Státním nakladatelství krásné literatury, hudby a umění se Škvorecký v padesátých letech podílel na několika dickensovských publikacích. Např. u *Malé Dorritky* (1954, Knižovna klasiků, Spisy Charlese Dickense, sv. 4) četl korektury, ke *Zvonům novoročním* (1956, Světová četba, sv. 7) napsal předmluvu a u *Kroniky Pickwickova klubu* (1956) byl odpovědným redaktorem.

k sobě vnitřkem znamenaly <škrty>, zatímco hrotem namířeným proti sobě >vsuvky<). Pro strukturu komentáře z toho vyplynuly tři základní úkoly, jež jsou v sazbě prvního svazku signalizovány šipkami vytištěnými ve třech různých řezech a umístěnými vně tzv. zrcadla. Prvním bylo zaznamenání spodní, škrtnuté a jiným zněním nahrazené vrstvy, která jediná, na rozdíl od pasáží jen eliminovaných nebo jen vložených, nemohla být v tištěném rukopisu reprodukována, neboť by čtení textu odváděla do „slepých“ meandrů (35/2: 36–41). Druhým byla dokumentace pohybu textu od autografu až po druhé knižní vydání z roku 1964 (tamtéž, s. 42–193). Jako třetí směr jsme si vytkli určení vnitřních souvislostí mezi *Zbabělci* a další Škvoreckého tvorbou, tedy sepsání komentáře, který by pojmenovával motivické, tematické, jazykové, kompoziční a stylové prvky, jež s předchozími a zejména potomními autorovými díly vytvářejí síť významových a formálních vztahů a rozsáhlou množinu jednotlivin zachycují — s nadsázkou řečeno — v jednom scelujícím pohledu, v „intratextovém“ rezervoáru motivů a postupů (tamtéž, s. 194–278).

6. PŘÍTOMNÁ PODOBA ZBABĚLCŮ

Toto vydání vychází z poslední, celkově sedmé edice románu z roku 1991 (*Zbabělci* v jedné knize společně s prózami *Prima sezóna* a *Konec nylonového věku*, jako první svazek Spisů Josefa Škvoreckého), v níž se autor vrátil k textové podobě vydání prvního, s tím, že z mnoha změn druhého vydání zachoval jen čtyři úpravy.

6.1.

První se týká motta: původně (1958) byl citován pouze Rolland, ve druhém až šestém vydání (1964–1989) přibyli Mezzrow a Hemingway (viz 4.1.1.), v sedmém vydání (1991) autor škrtnl Mezzrowa.

6.2.

Druhá změna zachovaná z druhého vydání je nová epizoda o policejním veliteli Řimbálníkovi (srov. *Samožerbuch*, 1977; 7: 197–198):

190 Asi v nich vzbuzovala úctu ta šněrovačka. Aby ne. Ta vzbudila úctu už v ledaskom. A ty zlaté nárameníky na policajtské uniformě. Jednou si nějaký esesák dovoloval v krámě na paní Cuceovou, mladou vdovu po cukráři, a pan Řimbálník se k tomu naskytl. On za tou vdovou páčil,

a když viděl, jak si na ni ten esesák dovoluje, zrudnul jak krocan a zařval na něj svojí bezvadnou němčinou tak, že esesák sklap paty, zasalutoval a vypad z krámu. Asi takovou modrou uniformu s těma nárameníkama ze zlata v životě neviděl, a třeba si myslel, že je to někdo od maríny. Nebo mu ta šněrovačka v podvědomí připomněla pruský dril a on se rasově zapomněl. Bůhví. Panu Řimbálníkovi se po tom výkonu udělalo nevolno a vdova ho pak musela napájet rumem v kuchyni za krámem. Ale to byl možná od pana Řimbálníka jen takový trik. Pálil za ní, a nakonec, jak se říkalo, úspěšně. ¶ Sunuli jsme se (1964: 180) ← Asi v nich vzbuzovala úctu ta šněrovačka. Sunuli jsme se (1958: 187)

6.3.

Třetí změnou převzatou z druhého vydání je rozšířený vnitřní monolog vypravěče ve chvíli, kdy má komunistickému komisaři udat svou adresu poté, co s Přemou zlikvidoval německý tank (tuto úpravu bychom mohli přiřadit k 4.2.4.):

313 ne, to ne. Jenže zas, blesklo mi hlavou, takhle se o tom nedoví Irena. Tak to zas ne. Irena se to musí dovědět. Třeba to s ní hne. Užůž jsem měl na jazyku, jak se jmenuju, ale pak mi napadlo, že Irena se to stejně doví, protože se to stejně rozkřikne, až nás budou hledat podle falešných jmen, protože Přema se stejně někde ukecne a vůbec, v Kostelci se nikdy nic, co svět světem stojí, neutajilo, a nakonec to bude tím lepší, protože ujdou té kutálce a tomu dekorování panem starostou, a přitom se to brzo rozkřikne a já budu mít takový ten nimbus hrdiny, pro Irenu myslím, jinak jsem o to nestál, být hrdinou a tak, kvůli metálům a článkům v Kosteckých ohlasech a podobně, ale kvůli Ireně jsem o to stál, aby se se mnou přece jen vyspala, a najednou mi bylo jasné, že takhle to bude nejmazanější, na chvilku jsem sice dostal strach, co kdyby se to nerozkřiklo, ale houby, řek jsem si, něco se riskovat musí, a vyhrkl jsem: ¶ „Syrovátko.“ (1964: 296) ← ne, to ne. Zatoužil jsem, aby to zůstalo jen pro mě. Jen takhle tady, a abych to moh říct Ireně, to moje prima soukromé dobrodružství. Vyhrkl jsem: ¶ „Syrovátko.“ (1958: 307)

6.4.

Čtvrtou úpravou, kterou autor ponechal v textu z druhého vydání, je citát z německé brožurky, kterou Danny najde u jednoho z ruksaků popravovaných

nacistů. Zatímco v prvním vydání je použit autentický text Göringův *Was wir glauben*, v druhém sáhl autor po Goebbelsově projevu *Woran wir glauben*. Ve vysvětlivkách a ediční poznámce k sedmému vydání z roku 1991, kde byl podle autorovy vůle otištěn Goebbelsovův text, je chybně uvedeno, že použit je text Göringův (srov. dále *Samožerbuch*, 1977; 7: 198–199).

326 švabachový nápis WORAN WIR GLAUBEN. Otevřel jsem ji namátkou a četl jsem: ¶ „Für uns gibt es zwei Möglichkeiten: entweder stimmt das nicht, woran wir glauben, entweder hat die Geschichte uns nicht berufen, entweder haben wir uns diese Mission nur eingeredet, dann werden wir sie auch nicht zu Ende führen, dann werden wir früher oder später von der Bühne dieses Lebens verschwinden, so wie wir gekommen sind, dann wird niemand von uns dieser Bewegung eine Träne nachweinen, sondern sagen; Wir sind gewogen worden, aber wir waren zu leicht befunden.“ ¶ Zavřel jsem brožurku (1964: 309) ← švabachový nápis WAS WIR GLAUBEN. Otevřel jsem ji namátkou a četl jsem: ¶ „Gott hat die Rassen geschaffen. Er wollte nichts gleiches, und wir weisen es deshalb weit von uns, wenn man versucht, die Rassenreinheit in eine Gleichheit umzufälschen. Denn diese Gleichheit gibt es nicht. Wir müssen versuchen, Anschluss zu gewinnen an die Geschlechterreihen aus grauer Vorzeit. Es ist fürwahr die Rettung in letzter Stunde gewesen, und hätte uns Gott und die Forschung den Führer nicht geschenkt, so wäre aus dem Verfall Deutschland nie wieder emporgestiegen. Die Blutsünde ist die Erbsünde eines Volkes. Wir selbst, das deutsche Volk, haben schwer an dieser Erbsünde leiden müssen.“ ¶ Zavřel jsem brožurku (1958: 320)

Při přípravě edice jsme v roce 1998 vycházeli ze sedmého vydání (1991), a to jsme kolacionovali s vydáním prvním (1958), ve sporných případech jsme je pak ještě — v uvedeném pořadí — porovnávali s rukopisem, výjimečně s vydáním druhým (1964); k jeho přetiskům (1966, 1968, 1973, resp. 1989) jsme přihlíželi výjimečně, autor do nich už nijak nevstupoval, a kromě nevykorigovaných tiskových chyb se od sebe neliší. Edici z roku 1998 jsme nyní znovu prověřili, což tentokrát znamenalo pracovat převážně už jen s prvním vydáním a ve sporných případech s rukopisem. Jedině tak bylo možné rozlišit chybu, redakční či autorskou nedůslednost od vlastního tvůrčího záměru. Každá, byť sebemenší úprava — i taková, která v rámci přítomného textu toliko „sjednocuje“ — zasahuje zde jednotlivé významy podstatněji než u textů, které

tvoroslovná, syntaktická a stylistická pravidla respektují přísněji. Jistá nedůslednost při volbě stylově příznakových jevů je z jazykového hlediska jedním z nejnápadnějších rysů tohoto textu, a ani v analogických jevech jej proto automaticky nesjednocujeme. U dvou různých osob se např. setkáváme s identickým příjmením *Bauman* (nadlesní na s. 17 a stavitel na s. 43). V rukopise byl první pojmenován jako *Baudyš*, druhý jako *Hartman*, ale protože pohyb vlastních jmen od autografu až po tištěné vydání není přehledným lineárním procesem, nýbrž často postupně se rozvíjející sítí, která v případě dvou uvedených příjmení ještě zahrnuje např. Kočandrlého a Koletu, ponecháváme jméno beze změny. Troufáme si ale zasáhnout v případě paní *Baumannové* (s. 237), neboť jde zjevně o manželku jednoho z nich (v rukopisném znění to byla paní stavitelová), a jedno „n“ jí ubíráme.

Pro jazykové podání *Zbabělců* platí to, co ve své recenzi románu diagnostikoval Josef Vohryzek: Škvorecký střídá obdobné tvaroslovné znaky obecné a spisovné češtiny třeba i v jedné větě (Vohryzek jako jediný z recenzentů připomněl princip skazu), a přitom „nemísí, jak bývá obvyklé, obecnou češtinu do spisovné, nýbrž spisovnou do obecné. Tím vyvolává iluzi, že je celý román napsán tak, jak se mezi pásky mluví“ (VOHRYZEK 1964/95: 136). Základem románového textu je tedy obecná čeština a hovorová, nářečím značně poznamenaná řeč, a to jak v dialozích, tak ve vypravěčském partu. Nářečí se nejvýrazněji projevuje v hláskosloví, přičemž v kvantitě hlásek (*dirky, dóle, dum, jistící* [horolezecké lano], *nahóru, pivovár* [ojediněle i *pivovar*], *prápor* [i *prapor*], *vidim*, aj.) bohatěji než v kvalitě (*dyž, itrnice, ponivač, račí, vomyl*, aj.), často se uplatňuje i v tvarech jmenných (vl. jm. *Bohadlo* má a-kmenový genitiv a akuzativ: *Bohadly, Bohadlu*; délka v akuzativu osobního zájmena *ona: pro ní, viděl jí*) a slovesných (*měl bysem*). Kontakt s hovorovou řečí náznorně vyplývá též z častého psaní ustálených slovních spojení bez vyznačení mezislovního předělu (*bajo* [i *ba jo*], *bane* [i *ba ne*], *bestarostí, husaknedlíkzelí, jistěžeano, nojo* [i *no jo*], *Pámbůh* [i *Pán Bůh*], *pochodémchod, prosimtě* [i *prosim tě*], *zaplatpánbůh* apod.); jazyk prostředí pásků, prosycený mj. významovými konotacemi a aluzemi na americké realie, kulturu a jazyk, případně na němčinu, je evokován také pomocí zvláštních výrazů s charakterem neologismů (např. *dělat šauy, zgableovštil*).

Vzhledem k dominanci obecné češtiny, hovorovosti a dialektu v románovém textu (jakož i k četnému výskytu páskovského žargonu) vyžádala si pravopisná úprava přiměřený postup. Týká se to kromě interpunkce, která má zde též funkci rytmickou (ponecháváme proto např. často čárku před

spojkou souřadnou), zejména práce se slovy přejatými. K Pravidlům českého pravopisu z roku 1993 (a k jejich Dodatku z roku následujícího) a k tendenci sblížit psaní slov přejatých s jejich obvyklou výslovností v češtině přihlížíme tam, kde tím snad nejsou zastíněny vlastní jazykové a významové kvality textu. Jsme takto alespoň částečně též v souladu se zvyklostmi samotného autora, který svůj odpor k postupné fonetizaci psané češtiny několikrát tematizoval (viz např. články v ottawském exilovém časopise *Západ: K odvrácení dalšího nebezpečí znásilnění naší mateřštiny pokrokovou Prahou* [1985, 22: 29–32], *Já o voze* [1986, 22: 268–272] aj.). Podle současné pravopisné normy tedy píšeme *ansámbly, filozofie, gymnázium, loajalita, loajální* (v Lexově vyprávění ovšem *lojálně*), *prezident, ragbyový, sajdkár i sajtkár, univerzita* místo *ensemble, filosofie, gymnasium, loyalita, loyální, president, rugbyový, sidecar, universita*. Z dubletních možností, které dnešní pravopis připouští, orientujeme se přednostně na ty, které souznějí s hovorovostí románové řeči. Ponecháváme autorovy délky v koncovém *-ón* (bylo ve velkém počtu jako spisovné dočasně zavedeno Pravidly z roku 1958 a nadále je připouští i Dodatek z roku 1994 k Pravidlům dnešním), takže píšeme: *amplión, balkón, balón, balónovitý, bastrombón, bonbóny, cyklón, heligón, kanón, lampión, lampiónový, makarón, makarónový, milión, pavilón, perón, salón, stadión, trombón, vagón, vagónek, vagónový*, ale ponecháváme zároveň i *saxofon* a *xylofon*, abychom zachovali různý vztah mluvčího k popisovaným jevům (v tomto smyslu jsme přehodnotili délku u slov *trikolóra* a *otrikolórování*, která byla ve vydání 1998 psána krátce). V ojedinělých případech (tj. v dialozích) zůstaly hovorové délky i ve slovech *apriórním, dialógy, fraktúra, fúnus, ofenzíva, příma, septíma, teórie*. V přejatých slovech naproti tomu relativně dlouhé *-í* nerespektujeme (píšeme *benzín, depresivní, masivní, progresivní*) a u jiných samohlásek volíme krátkost hlavně tam, kde se autorem užívaná délka rozchází s dřívějším i dnešním pravopisným předpisem. V našem textu tedy je: *artilerie, dekorum, Orion, pelargonie, periferie, piano, robinson, synagoga, tamburaši*. Ponecháváme psaní *busta, dyrndl, impuls, jazz, jiu-jitsu, v kurse, manželstr, manželstráky, manželstrový, marína, motto, mundúr, perelína, porculánový, kolísání stíhačka – stíhačka, štrúdl*. Opravujeme *panther* na *panter* (rozuměj německý tank, viz autorovo psaní téhož stroje jiného typu *tygr*), ve prospěch druhé podoby sjednocujeme psaní *idytot – idiot*. Současnými pravidly se řídí psaní velkých písmen (s minuskulí píšeme interjekční *bože – bóže*), spřežek (*doběla, doruda, napohled, ostošest, popaměti, přítom, zaboha, zjara* aj.) a předpon *s-, se-, z-, ze-, vz-, vze-*. Podle autorova úzu řídicího se starší zvyklostí užíváme genitivní

předložky *s, se* (nebo ji v ojedinělých případech podle ostatních míst zavádíme) tam, kde jde o pohyb s povrchu pryč nebo shora dolů. Při takovémto významovém užití neklademe *s, se* tehdy, kdy by se tento pravopis vyjímal uvnitř Škvoreckého textu jako nežádoucí hyperkorektnost (píšeme proto např. *sebral z dláždění flintu, z obou stran se z chodníku sesypal dav, na silnici se z asfaltu zvedl dlouhý esesman* apod.). Fonetickou transkripci němčiny ponecháváme v provedení autorově a u jednotlivých slov (většinou zčásti zčeštělých) ji uplatňujeme v celém rozsahu (z *erzacmateriálu, gasmaska, gemma* i *gema, kenkarta, kychndojč, lágrfýra, z lónbyra, mundštyk, pancrfaust*) nebo částečně (*werkšucák, od eisenkrajcu*). Jiná slova ponecháváme v původní ortografii, i když jsou česky ohýbána (z *wehrmachtu, bez regierungskommissara*); kromě němčiny se to týká nejčastěji anglických termínů, které autor — a i v tom se ukazuje jeho postoj — kromě přímé řeči prakticky nefonetizuje (v *battledressu, boogieový, catch-as-catch-canu, groggy, riffy, pár smearů, spitfiry*).

Sedmé vydání v autorových Spisech (1991) vycházelo z vydání prvního (1958) a i při pečlivé redakci přibylo do textu několik chyb, především „morfologických“. Bez komentáře jsme v ČK 1998 na patřičné nářeční tvary opravili slova *přijdu, zdvihnout, septíma, hoši, pásci* (takto mluví pouze doktor Bohadlo, paní Kramperová, paní vrchní ředitelová), a do textu jsme vrátili původní autorské *přijdu, zdvíhnout, septíma* (Lexa), *hoši* (major Weiss), *pásci* (Harýk). Kolísání *radši – rači*, které se vyskytovalo v dosavadních knižních vydáních, jsme sjednotili ve prospěch druhé podoby podle autorova rukopisu, kde se důsledně píše *rači*. Evidentně nevykorigované „chyby“ (tj. chyby proti autorské intenci: byly-li mluvnický standardní tvary psány záměrně nesprávně, je jejich mechanická redakční oprava neblahým prohrěškem proti individuální stylizaci uměleckého textu) jsme opravili, resp. vrátili mlčky do původní podoby tvary, které se v textu vedle standardních forem vyskytují vzhledem k mluvnické spisovné češtině vědomě chybně: *dají* jsme opravili na *dají, kterej na kerej, mají na maji, musím na musim, neskočím na neskočim, říkat na říkat, svlíknout na slíknout, tím na tim* apod., a na základě opakované revize pro přítomné vydání k tomu přibylo *Národním na Národnim, takhle na takle, tvůj na tvuj*. Ponecháváme vazbu slovesa *napadnout* jak s dativem, tak s akuzativem. Oproti dosavadním vydáním jsme v roce 1998 zavedli ve třetí kapitole do Lexova vyprávění o Trudi (resp. do přímých promluv v Lexově přímé řeči) jednoduché uvozovky tam, kde byly do roku 1991 užívány — chybně, neboť to byly uvozovky v uvozovkách — uvozovky normální. Na rozdíl od sedmého vydání 1991, které vůbec poprvé čárkami signalizovalo v autorské řeči nevlastní řeč

přímou, jsme se vrátili k původnímu znění textu (v rukopise i v dosavadních šesti vydáních), a nevlastní přímou řeč nechali s okolím autorské řeči splynout (ostatně jde většinou o stav, kdy vypravěč začíná snít — ať už v jazzovém opojení, nebo těsně před usnutím). Vzhledem k vydání v ČK 1998 jsme v tomto smyslu opravili i psaní majuskulí u těch jednoslovných výrazů (např. pozdravů, povelů), které autor ani v pásmu vypravěče, ani v dialogích nevyznačoval uvozovkami — v přítomném vydání je píšeme s minuskami. Ještě důsledněji než v roce 1998 graficky sjednocujeme několik typů doslovné reprodukce nápisů, označení, názvů, popisek apod., a to na kapitálky.

Oproti vydání z roku 1998 jsme kromě oprav ojedinělých překlepů a evidentních chyb rušili v několika případech čárku před větným členem, jež jsme četli jako přívlástek těsný, a do textu jsme po opětovné revizi zasáhli dle rukopisu v následujících případech:

100, 19 obtočený] otočený ● 141, 19 zadním vchodem] hlavním vchodem ● 174, 33 stíny mříže] stíny mříží ● 228, 33 okolo rance] okolo hrnce ● 270, 29 v sousední stonožce.] v poslední stonožce. ● 279, 4 stráň se škrábala] stráň se škrábala ● 327, 6 befunden] gefunden ●

LITERATURA

Překlady Zbabělců

Kujonerne, do dánštiny přel. Else Westh Neuhard (København: Steen Hasselbalch, 1966)

Gyávák, do maďarštiny přel. Zádor András (Bratislava: Tatran–Budapest: Európa, 1967), přetisk (tamtéž, 1998), nové vydání téhož překladu (Budapest: Cartaphilus, 2007)

Kukavice, do srbochorvatštiny (v cyrilici) přel. Jara Ribnikar a Jasna Novak (Beograd: Prosveta, 1967)

Feiglinge. Pro východoberlínské nakladatelství Volk und Welt jej pořídil Karl-Heinz Jähn. Hotová kniha však po srpnové invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa, na níž se tehdejší Německá demokratická republika podílela, nebyla distribuována. Překlad i sazbu odkoupilo západoněmecké nakladatelství Luchterhand (s domicilem Neuwied–Berlin) a ještě na podzim 1968 vydalo knihu pod svou značkou, ale s původním východoněmeckým údajem v tiráži, že knihu v roce 1969 vytiskla tiskárna LVZ (Leipziger

OBSAH

ZBABĚLCI	7
KOMENTÁŘ	373
1. Vydávání <i>Zbabělců</i>	373
2. Text.....	375
3. Ohlas prvního vydání.....	391
4. Druhé vydání.....	405
5. Ohlasy po druhém vydání.....	424
6. Přítomná podoba <i>Zbabělců</i>	430
Literatura.....	436
VYSVĚTLIVKY	442

svazek 109

Řídí redakční rada České knižnice ve složení:

Jiří Flaišman (předseda), Jiří Holý, Pavel Janáček, Jan Linka, Filip Tomáš, Martin Valášek

Redakce: Petra Hesová

Josef Škvorecký

Zbabělci

Text k vydání připravil, komentář a vysvětlivky napsal Michael Špirit
Obálka (s použitím koláže Libora Fáry *Rytmus*, 1959, soukromá sbírka),
vazba a grafická úprava Jana Vahalíková
Výběr ilustrace na obálku Stanislava Fedrová
Odpovědná redakce Petra Hesová
Sazba písmem Tabac Robert Šváb
Tisk a knihařské zpracování Finidr, Český Těšín

Vydal Nadační fond Česká knižnice

ÚČLK FF UK, náměstí Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
(www.kniznice.cz),

Ústav pro českou literaturu AV ČR
Na Florenci 3/1420, 110 00 Praha 1
(www.ucl.cas.cz),

Host — vydavatelství
Radlas 5, 602 00 Brno
(www.hostbrno.cz)

a Nakladatelství LEDA
Voznice 64, 263 01
(www.leda.cz)

v Praze a Brně roku 2020 jako 1798. publikaci vydavatelství Host
456 stran

V České knižnici vydání druhé